

FILOZOFSKA FAKULTETA UNIVERZE V LJUBLJANI
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

DIPLOMSKO DELO

PROZA DUŠANA MERCA

Mojca Kavčič

Mentorica:izr. prof. dr. Alojzija Zupan Sosič

Jesenice, 2008

Zahvala

Mentorici, staršem, fantu, prijateljem in sorodnikom se zahvaljujem za podporo pri pisanju diplomskega dela in razumevanje dejstva, da je takemu delu potrebno posvetiti veliko časa.

Mojca Kavčič

Kazalo

0 Sinopsis.....	3
1 Uvod	4
2 Življenje in delo Dušana Merca	5
3 Predstavitev zgodb.....	7
3.1 Romani	7
3.1.1 <i>Galilejev lesteneč</i> : roman	7
3.1.2 <i>Potopljeni zvon</i> : operetni roman.....	7
3.1.3 <i>Šesta knjiga sanj</i>	8
3.1.4 <i>Potažba</i> : roman o spominih in literarnih nazorih kompilatorja dvornega norca Stehana.....	8
3.1.5 <i>Jakobova molitev</i>	9
3.1.6 <i>Slepi potnik</i>	10
3.1.7 <i>Sarkofag</i>	10
3.1.8 <i>Čista ženska</i>	11
3.1.9 <i>Dantejeva smrt</i>	12
3.2 Kratke zgodbe	13
3.2.1 <i>Golo mesto</i> : kratke zgodbe	13
3.2.2 <i>Pega v očesu</i> : kratke zgodbe.....	13
3.2.3 <i>Akacijev drevored</i>	13
4 Podoba matere in ženske v Merčevi prozi.....	15
4.1 Prisotnost matere v besedilih in njen odnos do starševstva ter otrok	15
4.2 Podoba ženske in njen odnos do spolnosti	19
5 Podoba očeta in moškega v Merčevi prozi.....	25
6 Obremenitev in odrešitev – erotika v prozi Dušana Merca in Vitomila Zupana.....	30
6.1 Spolni stereotipi v Merčevih romanih.....	33
7 Odnos Merčevih junakov do literature, kulture in umetnosti.....	35
9 Čarovnice in usoda	38
10 Jezikovna in stilna podoba Merčeve proze.....	41
Sklep	47
Viri.....	49
Literatura	49

0 Sinopsis

V diplomskem delu je predstavljena proza Dušana Merca, izšla do leta 2008. Analizirala sem značajske podobe moških in ženskih likov, predvsem njihov odnos do erotike in vloge staršev, saj se večina likov ne identificira s to vlogo. Erotiko v Merčevih besedilih sem primerjala z leto v romanih Vitomila Zupana in ugotovila, da Merčeva erotika ne osvobaja in ni tako lahkotna kot pri Zupanu. Literarne osebe imajo različen odnos do umetnosti in kulture, nekatere ju cenijo, druge ne. V besedilih je prisotno verovanje v usodo in čarovnice. Pisateljev stil in jezik sta raznolika in poleg izpeljave teme vplivata na to, ali je delo kakovostno ali trivialno.

Ključne besede: Dušan Merc, ženska – mati, moški – oče, erotika, čarovnice in usoda.

Extract

Dergee work represents prose of slovenian author Dušan Merc, which was published up to year 2008. We analised character of men's and women's literary persons, first at all to their relation to erotism and beeing a parent. Erotism in Merc's texts was compared with erotism in novels of Vitomil Zupan. It was established, that Merc's erotism is not so vitalistic and gentle like Zupan's. Literary persons have different relation to art and culture, some estimate it, some does not. In texts we find elements of witches and elements of belief in fate. Author's style and language have an effect to fact, that text is qualifying or trivial.

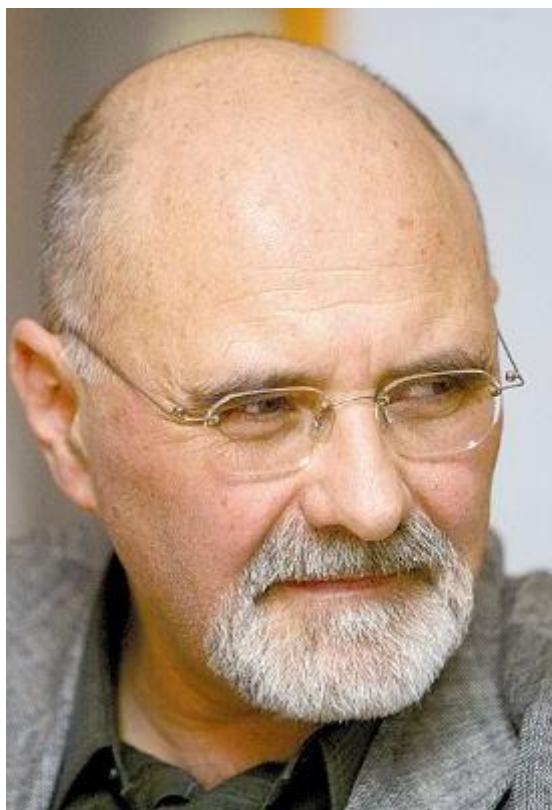
Key words: Dušan Merc, women – mother, man – father, erotism, witches and fate.

1 Uvod

Dušan Merc je plodovit pisatelj, saj je v dobrih desetih letih ustvarjanja objavil kar dvanajst knjig, od tega devet romanov in tri zbirke kratkih zgodb. Večina knjižnih objav je pred ali po izidu doživela odziv v časopisih ali literarnih revijah, objavljala je tudi odlomke iz del v literarnih revijah, vendar so vse to le krajši napovedniki knjig. Kot pisatelj se že pojavlja v novejših študijah in pregledih slovenske literature, npr. v Zadravčevem delu *Slovenski roman dvajsetega stoletja* (2005). Objavljenih je tudi nekaj intervjujev z njim, toda v njih nisem zasledila, da bi se Merc s sogovorniki pogovarjal o temah, ki so se meni zdele zanimive ob branju del. Zato sem se odločila, da se bom posvetila celotnemu pisateljevemu opusu in poskušala ugotoviti, katere teme se pojavljajo v njegovih delih in kako se nadaljujejo skozi opus. Izpostavila sem podobo ženske in njen odnos do vloge matere (ali je požrtvovalna mati in otroka ne zanemara in omejuje pri stikih z drugimi ljudmi) ter podobo moškega in njegov odnos do vloge starša (ali si te vloge sploh želi). Ukvarjala sem se tudi z odnosom moških in ženskih likov do spolnosti in erotike (si erotike sploh želijo, ali so zvesti partnerju itd.) in odnos nekaterih moških likov primerjala z likom Jakoba Levitana avtorja Vitomila Zupana. Nekaj pozornosti sem namenila tudi čarovnicam in verovanju v usodo, kajti oboje se na več mestih pojavlja v Merčevih besedilih in znatno zaznamuje literarne osebe, ki v to dvoje verjamejo. Ugotavljala sem tudi, kakšen odnos do umetnosti in kulture vzpostavljajo liki in se na koncu posvetila še stilni in jezikovni analizi del ter opazovala, katera mesta v delih so bolj trivialna in kje Mercu uspe zapisati kvalitetno prozo.

2 Življenje in delo Dušana Merca

Dušan Merc se je rodil v Ljubljani leta 1952. Ker na AGRFT ni bil sprejet, se je vpisal na primerjalno književnost in tam diplomiral. Izbira tega študija je bila po njegovem mnenju izjemno dobra, saj je imel čudovite profesorje in tudi oddelek je imel v času njegovega študija posebno uporniško klientelo. Po študiju je poučeval slovenščino na srednji policijski šoli v Tacnu, od leta 1985 pa je ravnatelj na osnovni šoli Prule v Ljubljani. Preden je izdal prvo knjigo, je dolga leta ustvarjal neobjavljene rokopise. Kot sam pravi, so mu besedila uredniki dolgo zavračali. Morda zaradi dejstva, kje je služboval ali pa so bili teksti res slabi. Sam se ne bi vrnil k mladostnemu tekstu in se

ponovno ukvarjal z njim, zato raje piše nove. Poleg literarnega dela in vodenja šole se ukvarja s strokovnimi vprašanji glede osnovnega šolstva, predvsem devetletke in nivojskega pouka. Leta 1993 je bil eden od zmagovalcev natečaja časopisa Dnevnik in založbe Mihelač za najboljšo vinjeto. Njegov knjižni prvenec je bil roman *Galilejev lesteneč* leta 1996, ki je bil nominiran za nagrado Kresnik. Literarno pot je nadaljeval z romani *Sarkofag* leta 1997, *Slepi potnik* leta 1999, *Potažba* leta 2001, *Čista ženska* leta 2002, *Jakobova molitev* leta 2003, *Potopljeni zvon* leta 2004, *Šesta knjiga sanj* 2006 in *Dantejeva smrt* 2007. Začel je pisati tudi kratke zgodbe in jih izdal v zbirkah *Golo mesto* 2003, *Pega v očesu* 2004 in *Akacijev drevored* 2006. Slednja je bila nominirana za nagrado Prešernovega sklada leta 2007. Velikokrat je bil torej že nominiran za katero od literarnih nagrad, toda ni je še prejel. Nominacija se mu zdi že »... sama po sebi nagrada ...« (Klopčič 2006: 597), saj tako postaneta pisec in delo prepoznavna. Decembra 2007 je po razglasitvi dobitnikov Prešernovih nagrad in nominirancev Prešernovega sklada z javnim pismom izstopil iz skupine slednjih, ker meni, da je sam princip nominacij pravno neutemeljen in zavajajoč, saj naj bi bili dobitniki nagrad znani že ob razglasitvi nominacij. Verjetno si je s tem dejanjem pridobil še več bralcev, kot bi jih dobil, če bi dobil nagrado, saj je treba vedeti, o čem piše človek, ki

javno zavrne nominacijo. S svojim dejanjem je spodbudil tudi druge slovenske pisatelje, da so spregovorili o svojem mnenju o nagradah – na primer Miha Mazzini. Ker je Merc zelo ustvarjalen, nas gotovo čaka še mnogo njegovih knjig, bodisi takih za lahkotno branje, bodisi takih, ob katerih bomo morali kar precej razmišljati.

3 Predstavitev zgodb

3.1 Romani

3.1.1 *Galilejev lesteneč*: roman

V romanu vzporedno potekata dve zgodbi, ki se dogajata v Ljubljani in Slivnici, ena leta 1613, druga pa 1916. Čeprav gre za časovno razliko tristoletnih let, je problem enak – ali je zdravilstvo čarovništvo. V zgodbi iz leta 1916 spoznamo Amalijo Traven, ki jo je stric Melhior Ksaver Kranjc že od mladosti zlorabljal. Po njegovi smrti se je pojavilo vprašanje, komu je zapustil apoteko, njej ali komu drugemu. O Amaliji so trije starčki, člani skrivne bratovščine, mislili, da je medij zla in eden je imel načrt, da bi jo v mučilni kleti pod apoteko mučili, dokler tega ne bi priznala. To so kasneje res storili in to je prva možnost Amalijine smrti. Četrty član bratovščine je prišel k slikarju Danijelu, da ga bo portretiral. Danijel mu je povedal, da se je Amalija med spolnim odnosom z njim pomlajala. In ko je Amalija umrla, se je njeno telo spet pomlajalo (to je druga možnost njene smrti). V drugi zgodbi spoznamo Josephino Heleno Verčič, padarico in babico, ki je pomagala vsem, ki so jo poklicali, tako štiftarjem kot grofovi ženi Barbari. Inkvizicija je pričela preiskavo proti Josephini in njeni sestri Angeli Strah. V samostanu se je nekaj ljudi ukvarjalo z zeliščarstvom, vendar ker so bili moški, to nikogar ni motilo. Barbara je zahtevala od moža, naj doseže izpustitev Josephine in tudi opat je opozoril grofa na dejstvo, da čarovnice ne obstajajo. Vendar je inkvizicija že začela groziti grofu, Johanni Mariji Strah pa so obljubili smrt na grmadi. Tik preden so prižgali ogenj, ji je kapucin v usta porinil volčjo jagodo in jo odrešil bolečin.

3.1.2 *Potopljeni zvon*: operetni roman

Na Bledu so se zbrali različni ljudje, ki jih je vznemirjala legenda o potopljenem zvonu, ki naj bi od časa do časa zvonil in oddajal vibracije. Na znanstven način je želel to raziskati Florjan, ki so ga iskali ljubica Alma in oblasti, samo čarovnik Svingali pa je vedel, da so ga v vodnjak na otoku porinile tri mulatke, varnostnice indijskega maharadže, po rodu domačina. Florjan se je iz vodnjaka na otoku rešil tako, da je plaval skozi podzemni rov v jezero, nato sta ga laboda pospremila do obale, kjer ga je pričakala Pehta, njegova bivša dovilja, ga nahranila ter poslala spat na senik. Medtem so se mulatke po naročilu svojega gospodarja potapljale v jezeru, da bi našle zaklad, mestne oblasti pa so z istim namenom najele podmornico, vendar ne eno ne drugo iskanje ni obrodilo sadov, saj so mulatke postale bele, mornarjem v podmornici pa se je

zmešalo. Na delu so bile namreč nevidne sile čarovnije. Doktor Skela se je oblastem zlagal, da je Florjan gobav in potem ga niso več iskali. Almo je k Florjanu na senik peljala Pehta in kasneje na Svingaljevi predstavi sta zaljubljenca vsem pokazala, da sta par. Svingali je gledalce hipnotiziral in vsi so slišali donenje jezerskega zvona. Ko so se zbudili iz zamaknjenosti, se je porušil Rikljev zdraviliški dom.

3.1.3 Šesta knjiga sanj

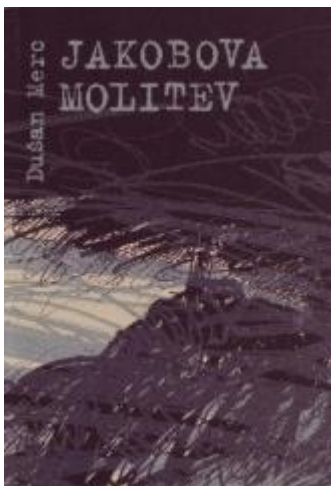
Pripovedovalec je duševno zmedeni petindvajsetletnik, ki se najbolje počuti v svoji mali sobici, kjer je prej živela tudi že pokojna mati, ki ga je zaničevala. V zadnjih treh dneh se mu je prvič v življenju zgodilo, da je bil na policiji in je spal z žensko. Poleg tega že tri dni ni rekel ničesar, saj je navajen biti tiho. Napisal je pet priročnikov, ki jih je kot akviziter tudi prodajal. Začel je pisati šesto knjigo – knjigo sanj. Poleg tega je pel na pogrebih in s tem zaslužil bolje kot s knjigami. Pred tremi dnevi so ga poklicali po telefonu, naj pride v neko hišo. Ogovorila ga je Adela, katero naj bi mož že pol leta varal z moškim. Prosila ga je, naj moška ubije. Ko je odšel iz Adeline sobe, se je znašel v sobi pred dvema starkama. Ena mu je pokazala album, v katerem so bile njegove slike in mu povedala, da je bil umrli moški njen mož in njegov oče. V naslednji sobi, iz katere je bila s kamerami nadzorovana vsa hiša, je našel Alberta, brata Adelinega moža, ki ga je napotil v neko stanovanje. Ko je pripovedovalec prišel do stanovanja, je ugotovil, da tukaj živi Adelin mož z ljubčkom. Odpravil se je na pogreb, kjer je pel in se kasneje pridružil pogrebcem svojega očeta na pogrebščini. Potem je šel v cirkus, kjer je srečal Adelo, njenega moža in njegovega ljubčka ter Alberta. Adelinega moža in ljubčka je ubil, ko je na tire vlakca smrti, s katerim sta se peljala, vrgel tlačilko. Policija ga je zasliševala, a ni povedal ničesar. Alojzija, njegova prijateljica s pogrebnega zavoda, ga je prosila, naj se preda, vendar on tega ni storil. Končno je premagal samega sebe in spregovoril: povedal je Adeli, da ve, kdo je koga nagovarjal, napeljeval in zavajal.

3.1.4 *Potažba*: roman o spominih in literarnih nazorih kompilatorja dvornega norca Stehana

Pripovedovalec Janez Šenleben z umetniškim imenom Stehan pri svojih devetdesetih živi v Domu starejših občanov na Poljanski s svojo sopotnico Klariso Godnič alias Sinklerico. Razglablja o izvoru imena Stehan – prvič se pojavi pri Levstiku – in naslovu romana –

potražba pomeni tolažba, in sicer se ta beseda pojavi v sonetu Koseskega. Stehan je bil po poklicu pekovski mojster, vendar je vse življenje delal kot nižji uradnik, na stara leta pa je postal pisatelj. Ko je bil mlad, je bil zaljubljen v Amalijo, kateri je preko prijatelja Josipa Smoleta – Ahaba poslal pismo, ki pa ga je Ahab pomotoma dal Sinklerici. S Sinklerico sta bila skupaj do mature, potem sta se spet našla kasneje. Skupaj sta bila v Domu književnikov na Belem križu, kjer je bila Sinklerica oskrbnica in je Stehanu nosila prepisovat tuje tekste, ki jih je pobirala tudi iz smeti. Zaplet se je zgodil, ko sta v Dom prišla Amalija in Ahab, vsak posebej, a poročena. Medtem ko Sinklerica ni bila s Stehanom, je bila namreč v zvezi z Ahabom. Amalija in Stehan sta spala skupaj, Sinklerica pa je osvajala Ahaba, vendar se on zanjo ni zmenil. Ahab je Amaliji v pismih pisal, da ve, da ona ne bo srečna, dokler bo on živ, zato se je kasneje obesil. Stehanu se je po Ahabovi smrti zdelo, kot da je izgubil svojo polovico, hkrati pa je zelo konkretno tolažil Amalijo. Pred smrtjo je Ahab poslal v časopis novico, da v domu književnikov nekdo krade tuje tekste in namignil je na Sinklerico in Stehana. Na koncu se pripovedovalec spet vrne v Dom starejših občanov na Poljanski, kjer ne sliši več Sinkleričinega smrčanja in delovanja srčnih zaklopk.

3.1.5 Jakobova molitev

Jakob Bem je bil kaplan v Lazah pod Sveto goro in je vsak dan molil zase in za ljudi okoli sebe. Čeprav ni izhajal iz verne družine, se je odločil za ta poklic. Imel je brata Vencija, ki je bil vojak, in sestra Kristino in Amalijo. Slednja je bila že od rojstva duševno prizadeta. Ko so otroci odrasli, se je mati odselila iz hiše v hotel, oče pa si je omislil novo partnerko in še enega otroka. Na dan, ko je bil Jakob novomašnik, je vreme grozilo z dežjem in vsi so si ga želeli, ker je bila suša. Mati se je s škofom zelo prijazno pogovarjala, čeprav o njem ni imela najboljših misli, potem pa jo je njen mož posilil, zato je na novo mašo prišla oblečena v črno. Jakoba so poslali službovat v Laze. V župnišču so živeli župnik Krištof Jeza, njegova sestra in njena hči Helena, kaplan Potočnjak in hlapec Mihael. Jakob ni imel veliko stikov s svojo družino. Ko prišli vojaki in hoteli zasesti župnišče, se župnik ni hotel vdati takoj, zato so nad župniškega psa poslali vojaškega psa, da ga je pobil. Nato so se vojaki naselili v župnišče in pojedli vse zaloge hrane. S kopitom puške sta jo skupila Mihael in Jakob, Jezo so odpeljali. Jakobu, ki se ni strinjal z izobešenjem zastave, so predlagali, naj se izseli. Zakurili so knjige in obstreljevali cerkev.

Jakob je kljub vojski ostal v vasi, spremljal je ljudi do vrat taborišča, saj naprej ni smel, in imel tam mašo vsako nedeljo. Izginila sta Helena in Mihael, mati je umrla. Jakob je odšel v samostan, da bi lahko v miru živel in molil. Čez čas so mu odvzeli pravico do maševanja in spovedi in nazadnje tudi njega odpeljali v taborišče, kjer je še vedno vsak dan molil.

3.1.6 *Slepi potnik*

Urban Franc je živel v kletni sobi v hiši nasproti ljubljanske opere. Mati Cvetka je izginila, ko je prišel iz vojske, očeta ni poznal. Začel je delati v Operi kot odrski delavec in se družiti s Svetlano. Želel si je napisati libreto o Žigi Herbersteinu. Zaradi Svetlane se je pridružil Svobodni skupnosti za izvirno Kristusovo življenje, ki je medse zvabila tudi Kristino iz potovalne agencije, da bi dobivali denar, in Cvetko, ki se je naselila v kletno stanovanje. Skupnost je bila zelo spolno razbrzdana, vsak je lahko spal z vsakim, tudi vpricho drugih. Želeli so se odpraviti h Gangesu, zato so potrebovali denar in so hoteli pridobiti (ter prodati) hišo na Bledu, v kateri je Cvetka v mladosti delala kot služkinja. Svetlana je Urbanu naredila nov ključ stanovanja, v katerega je hotel nekdo vlomiti, a mu ni uspelo. Soseba Elizabeta, ki je bila Cvetkina sodelavka na Bledu, je poklicala policijo in Urbana rešila pred nasilneži. Po tem dejanju se je obesila ob oknu, a tega dolgo nihče ni opazil. Kristina in Mirjam sta bili Svetlanini hčerki, vendar že vrsto let niso živele skupaj. Urban je spal z vsemi tremi. Svetlana je delala v observatoriju na Golovcu, kjer je bila neki vikend dežurna in so jo trije sodelavci posilili. Na poti k Mirjam v Novo mesto se je Urban oglasil v Žabjeku pri ciganki Zori, ki mu je povedala, da ga določajo ženske, predvsem mati in njeni ljubimci. Odločil se je, da bo Mirjam pustil pri miru in se vrnil k Svetlani. Ker je ni našel, se je odpravil ven in ko je tudi na Golovcu ni bilo, je ustrelil dva moška. V Žabjeku ni našel nikogar, zato se je vrnil na Golovec in ustrelil še hišnika. Konec poletja ga je policija našla v stanovanju in poslala v bolnico, ker je bil samo kulisa in žrtev Skupnosti. Bil je vesel, da se je končno otresel vseh – matere, očeta, žensk.

3.1.7 *Sarkofag*

Tu spoznamo zgodbo starejšega bolnega slikarja, ki je zelo uspešen pri svojem delu, a ni srečen zaradi oblastne žene, ki ga nikoli ne posluša in mu ne verjame, da je bolan. On je je

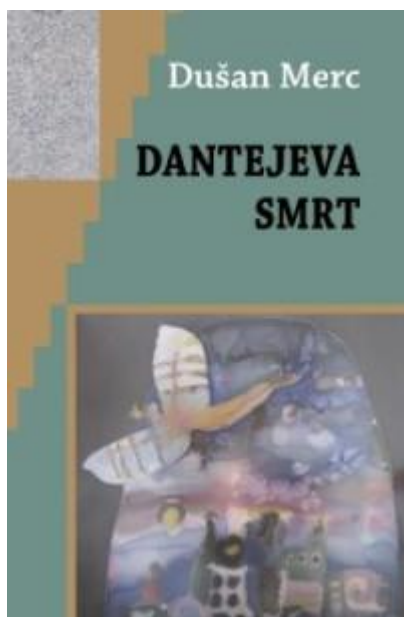
naveličan, rad bi šel sam v Kozare, kjer je pri starih starših preživljal otroštvo. Toda zdaj sta v Rimu, ona službeno, on pa naj bi se na bližnji kliniki zdravil, vendar mu ni do tega. Končno mu uspe narediti avtoportret iz smeti, nekakšen doprski kip, ki pa se njej zdi en zmazek. V Ljubljani se pripravljajo na otvoritev njegove razstave. Vmes izvemo zgodbo iz preteklosti. Iz vojne se je kot partizan skupaj z ženo vrnil v Kozare, kjer je bilo vse opustelo. Dobila sta hčerko, ki je bila duševno prizadeta. Slikar je bil obtožen, da je ponaredil neko sliko in je bil zato v zaporu in norišnici. Ko se je z mislimi spet vrnil v Rim, se je odločil, da se bo vrnil v svoj atelje v Sloveniji. Žena je prišla za njim in on jo je zadušil, nato pa imel z njo spolni odnos in naredil odtis njenega obraza – masko. Potem se je odpravil v Ljubljano in se vtihotapil med povabljenega na svojo razstavo. Izvedel je, da ga išče policija. V hotelu ga je obiskal neznan moški. Kasneje je v parku med klošarji prepoznal svojo sestro Krizantemo, ki mu je povedala, da je družina upala, da ga ne bo nazaj, ker se je kam odselil (npr. v Ameriko). Po pogovoru se je slikar odločil, da bo šel v Kozare. Najprej se je šel ostrič, tam pa je frizerko povabil na večerjo. Po tej sta šla njej, kjer je on prespal in se šele naslednji dan odpravil na vlak za Kozare. Na vlaku je omedlel.

3.1.8 Čista ženska

Ana Kozelj je prišla iz Haloz na Ptuj, da bi se šolala za uradnico, vendar je zaradi težkih pogojev obupala. Toda ker je bilo doma še slabše, je odšla za služkinjo k odvetniku Bassinu, ki je ponoči hodil k njej. Enkrat sta jo prišla obiskat oče in mati in oče ni hotel vzeti njenih prihrankov, češ da je to umazan denar. Ana se je spustila v strastno razmerje s Francem, zato so jo odpustili. Morala sta se poročiti, rodil se jima je mrtev otrok in Franc je začel hoditi k sosedu. Ana ga je zapustila in v Mariboru dobila službo v hotelu. V kavarni se je zaljubila v šefa Štefana in ker naj bi on varčeval za svojo gostilno, mu je dala ves svoj denar. Štefan jo je prodal nekemu moškemu za en večer kot spremljevalko in ta jo je posilil. Štefan ji je vodil vedno več moških, sam pa ni več hodil k njej. Nato je Franc umrl v pretepu, Štefan pa izginil. Ana je prevzela mesto vodje strežbe v kavarni, poleg je vodila nočno obrt. Snubil jo je neki mladenič, ki se je zaradi njene zavrnitve ustrelil in v mestu je nastal škandal, zato je Ana odšla na Ptuj. Tam se je zaposlila v javni hiši, a v nasprotju z nekaterimi dekleti iz hiše se sama sebi ni nikoli smilila. Ker je bila madame vedno bolj bolna, je Ana vodila hišo. Nova stranka je postal Bassin, ki je vedno zahteval Ano. Ko je madame umrla, je Ana prevzela hišo in usluge

moškimi je lahko zavrnila. Bassin jo je zaprosil za roko, vendar je pristala le na to, da bo živela z njim in vodila gospodinjstvo. Dobila je bogato zapuščino od madame in ko so nemški vojaki odšli iz mesta, je hišo razpustila. Bassina so zaprli v taborišče in ker situacija tudi zanjo ni bila ugodna, je odpotovala v Avstrijo, kjer je kupila kavarnico in jo do smrti vodila.

3.1.9 Dantejeva smrt

Dantejeva smrt je dnevniški roman, ki ga je pisal Dante od dne, ko so ga izgnali iz Firenc. Javnost še ni poznala zadnjega dela Komedije, zadnjih trinajstih spevov Raja, in vsi so se bali, da je pesnik heretik. V Benetkah je v ujetništvu ostal njegov sin Jakob, sam pa se je s spremstvom podal na potovanje do Ravene. Izgubili so se v močvirju, zato je Dante zbolel za malarijo. Končno je posijalo sonce in našli so pravo pot v Raveno. Tam je imel Dante ljubico Matildo, ki je vsako noč prišla k njemu v samostansko celico in mu lajšala bolečine z obkladki in mu brisala potno čelo, ob zori pa odšla. Čez obraz je vedno imela pajčolan, Dante pa pred njo nikoli ni govoril. Njegovo zdravje je nihalo, zelo slabo je videl, a kljub temu je ves čas pisal. Zvitke s spevi Raja je imel ovite okoli telesa. V celici so ga obiskovali razni ljudje, med drugimi tudi Kapitan, ki je bil varuh njega in konca Komedije. Zaradi varnosti so ga preselili na dvor, kjer se je udeležil sestanka mestnega sveta. V Raveno so prišli Arabci, s katerimi niso našli skupnega jezika, kdo je boljši. Zjutraj so se začela pogajanja z Benečani. V mesto so prišli komedijanti, ki jih je Kapitan vse pobil. Nazadnje se je Dante znašel med pohabljeni, ki ga niso videli kot svojega, ker bo on umrl prej, zaradi malarije. Kapitana je ubil Piero da Medicina, Matildin bivši mož. Na koncu je prišla Matilda in snela pajčolan. Ko je to storila, se Dante ni več spomnil njenega telesa, ki ga je videl samo enkrat, drugače pa ga je poznal samo po dotikih in se mu je zdelo lepo.

Naj ob tem spomnim še na osnovne značilnosti Božanske komedije Danteja Alighierija. Komedija je sestavljena iz 3 x 33 spevov in uvodnega speva, torej jih je skupaj sto. Ti spevi so razdeljeni na pekel, vice in nebesa. Dante se kot pesnik oziroma človeška duša odpravi skozi pekel, da se očisti. Vodi ga Vergil, ki predstavlja razum, Beatrice pa predstavlja božjo milost.

3.2 Kratke zgodbe

3.2.1 *Golo mesto*: kratke zgodbe

Tu je zbranih devetnajst kratkih zgodb, ki so zaključene celote, pa vendar govorijo o nekaterih temah, ki se pojavljajo tudi v romanih. To so ljubimkanje in varanje partnerja, navajenost oziroma naveličanost med dolgoletnima partnerjema, pogreb samomorilca, prikrivanje čustev, oblastna in zapovedovalna mati, potovanje kot pobeg pred resničnostjo, posilstvo in umor, homoseksualnost in življenje brez očeta.

Naslovi: *Biti tujec, biti Fin(ec), Biljeterkine brisače, Zlata ribica, Sanjski izlet, Pogreb, Na Anino, Črno-bela televizija, Zlati rog, Nekdo mora opraviti, Valerija, Mala flinta, Ljubezen trgovskega potnika, Ljubimca, Avtoštop, Časopisni človek, Tenisači, Deodat, Prijateljstva, Samoubojstvo, Bog se je ustavil za Savo.*

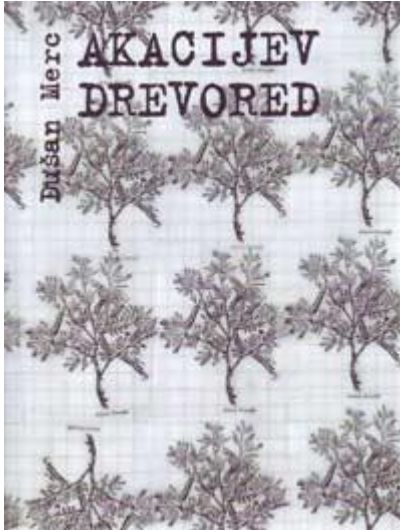
3.2.2 *Pega v očesu*: kratke zgodbe

Tudi v teh zgodbah lahko opazujemo odnos glavnih junakov do matere, do ženske/žene/partnerke, spet se pojavlja nezvestoba, samomor oziroma smrt kot nesreča ali umor, posilstvo, nove teme pa so umor psa (pes je star in nihče ga ne mara, zato ga oče udari z lopato), človeške hibe (gluhost, nožna proteza) in prostovoljna izbira brezdomstva.

Naslovi: *Slika s krili metuljev, Razglednica, Nizko težišče, Priorja, Pes, Glasovi in ceste, Imeti v rokah, Mala prešuštva, Marjetica in arkebuza, Neko bedenje, Pega v očesu, Ples maturantov, Polveter, Vzeti kraljico, Blaženi časi.*

3.2.3 *Akacijev drevored*

Od teh kratkih zgodb izstopa *Razgovor z Aristonom*, kjer je glavna junakinja ženska, ki je pozitivna, saj se raje posveti konju kot pa klepetavim prijateljicam. Toda ko konja spomni na njegovo hibo (kastracijo), jo ta obrca. Pogoj za konjev odziv je torej negativna izkušnja v preteklosti, ki jo je povzročil človek. Ostale kratke zgodbe zopet govorijo o odnosu moškega do ženske, sina do matere, homoseksualnosti in vojagerstvu.

Naslovi: *Akacijev drevored, Delo na višini, Nad morjem sivi oblaki, Razgovor z Aristonom, Prevozi na črno, Jabolčni zavitek v jeseni, Vzpostaviti ravnovesje, Prvi dan natakarskega vajenca, Game boy, Igra na odprtem, Odmev reči, Zvonovi svetega Petra, V poletje vrinjena zgodba, Ognjemet plesa in ljubezni, Mesto in gozd.*

4 Podoba matere in ženske v Merčevi prozi

4.1 Prisotnost matere v besedilih in njen odnos do starševstva ter otrok

Lik matere srečamo v vseh Merčevih romanih. V petih romanih (*Jakobova molitev*, *Slepi potnik*, *Potopljeni zvon*, *Šesta knjiga sanj* in *Čista ženska*) zelo vpliva na delovanje in čustveno reagiranje svojih otrok, ki so glavni liki romanov¹. V manjši meri se mati pojavlja v kratki prozi, saj je prisotna le v osmih kratkih zgodbah, v ostalih dvainštiridesetih pa ne. V romanih je lahko tudi odsoten lik, pa vendar od daleč (iz drugega kraja) ali iz preteklosti (kot dober/slab spomin) vpliva na sina ali hčerko. Ker je v Merčevi prozi več glavnih likov moških kot žensk, lahko opazujemo odnos matere do sina v večji meri kot odnos matere do hčerke.

Mati v *Šesti knjigi sanj* je odsotna, saj je že umrla, igra pa še vedno veliko vlogo v sinovem življenju. Sina je od rojstva dalje zaničevala in mu govorila, da je nesposoben za vse in je v tem podoben svojemu že preminulemu očetu. Trdila je tudi, da ni sposoben narediti fakultete, saj niti elektrošole ni dokončal. Večinoma ni kazala čustev, sploh pa ne pozitivnih. Sin ni imel pravice govoriti, dokler je bila ona še živa, zato se je tega navadil in tudi po njeni smrti ni govoril kaj dosti več, vsaj do odločilnega trenutka – umora dveh moških – ne. Čeprav je bila mrtva že eno leto, je sin še vedno čutil njen vpliv. Njene stvari, recimo knjige, je vrgel stran, telefona pa ni dvigoval, ker je mislil, da še vedno kličejo njo. Razlika v njegovem življenju pred in po materini smrti je bila v tem, da je, dokler je bila živa, ona poskrbela za njegove fizične potrebe, kot sta na primer hrana in čistoča, zdaj pa bi moral sam. Vendar tega ni bil sposoben zaradi vzgoje, ki je je bil deležen. Mati je vedno poskrbela za vse, ker naj on ne bi znal. Četudi bi po njeni smrti kakšno od teh stvari (na primer pranje posteljnine) celo rad postoril, mu je vedno neka notranja zavora, strah pred nečim to preprečil. Ravno tako se mu je zdelo, da ne more imeti zveze z žensko, saj je bil prepričan, da vse ženske mislijo, da je nesposoben. Ni znal navezovati stikov, vsi, s katerimi se je pogovarjal, se sploh niso menili, da on skoraj ne govori. Mati mu ni nikoli povedala, kdo je njegov oče, ker se je verjetno sramovala, da moški, s katerim je spočela otroka, ni hotel zapustiti prejšnje žene.

V dveh primerih (v *Potopljenem zvonu* in kratki zgodbi *Črno-bela televizija*) spoznamo mater, ki je svojega sina preveč razvajala in mu še kot odraslemu dajala denar. Mati se je končno odločila, da bo s tem prenehala, saj bi sin res že moral biti sposoben finančno poskrbeti zase –

¹ V *Potopljenem zvonu* je mati glavnega lika Florjana že pokojna, zato njeno vlogo prevzame dojička Pehta.

pa ni, po materini krivdi. Sin se seveda upira prenehanju financiranja, tudi z izsiljevanjem s svojo smrtjo (obljubi samomor). Pretirana skrb torej tudi ne koristi otroku.

V *Jakobovi molitvi* mati določi, kaj bosta sinova po poklicu; eden bo duhovnik, drugi bo vojak. Duhovnik se je strinjal s to odločitvijo, saj se je v nekem življenjskem trenutku tudi sam videl v tej vlogi, čeprav bi bil seveda raje vojak. Vendar so mu šle boljše od rok (ust) molitve kot uporaba orožja. Poleg tega se je ta mati že zelo zgodaj nehala dotikati svojih otrok (objem, poljub za lahko noč ...), ker je tako želel oče in šele na stara leta jo je ta odtujenost zmotila in je ugotovila, kako zelo narobe je bilo, da se ni uprla možu. Vendar se je moža bala, zato se je vedno trudila, da bi mu ugodila. Ko se je postarala, jo je zamenjal za mlajšo žensko, kar jo je vodilo v depresijo. V ničimer ni našla utehe, saj ni bila verna, ni imela prijateljic in pristinih stikov z otroki, zato je počasi zbolela, sprva duševno in potem še telesno. Čeprav je Jakob molil zanjo, je to ni rešilo smrti. V tej knjigi srečamo še odnos mati – hči. Sestra župnika Krištofa Jeze je imela hčerko Heleno, vendar ker je bila nezakonski otrok, so ji jo kot dojenčka vzeli in jo dali v rejo. Ko jo je končno dobila nazaj in sta šli živeti h Krištofu, ji hči ni odpustila. Za Heleno je bila mati njen rabelj, ker jo je rodila in zavrgla, saj je bila zaradi nje sužnja in zasmehovana. Sovražila jo je. Teh očitkov materi, te žalosti jo je rešila Jakobova molitev, čeprav je sama zase mislila, da ni verna.

V *Slepem potniku* matere Cvetke ni motilo, da je sin vedel, kdaj je ona občevala z drugimi moškimi v Skupnosti in jo je lahko pri tem početju celo opazoval. Tega seveda ni počel, ker se mu je gnusilo videti svojo mater v tako intimnem položaju. Matere ni ganilo dejstvo, da ni vedela, kdo je Urbanov oče, ker je imela takrat, ko je zanosila, več obiskovalcev. To je sinu tudi povedala, ne da bi pomislila, da ga bo to morda prizadelo. Kot majhen je namreč mislil, da je bil njegov oče Franc, ki je po nekaj letih skupnega življenja v kletnem stanovanju umrl. Franc je z njim ravnal, kot bi bil njegov, zato se je Urban po materinem priznanju počutil osamljenega – mati ga ni marala, očeta ni poznal. Materinstvo je bilo Cvetki odveč, saj je mislila, da bo zaradi otroka konec njenega življenja, v katerem je uživala. Hotela je dati sina v sirotišnico, pa jo je prijateljica Elizabeta prepričala v nasprotno.

»Vse, kar se je dogajalo, preden je zanosila, je bilo tako polno, tako zgoščeno, in vse, kar se je zgodilo potem, je bilo prazno in votlo, da teh dveh časov, teh dveh svetov, ki ju je nosila v sebi, ni mogla združiti. Odvečnost materinstva je bila v začetku močnejša od naravne radosti.« (Merc 1999: 79)

Urban se je vedno zavedal, da ji je odveč, zato se je najbolje počutil, kadar je ni bilo v bližini, in obratno. Cvetka ga je zelo presenetila, ko se je vrnila v stanovanje in se pridružila Skupnosti. Zdelo se je, kot da je ljubosumna, ker je on našel Svetlano, žensko, s katero bi morda lahko živel. Cvetka mu je želela takoj uničiti upanje na normalen partnerski odnos in mu dokazati, da med moškim in žensko ni ljubezni, da je vse samo živalski nagon. Verjetno je to storila zaradi tega, ker tudi sama ni imela normalne zveze. Ni si želela, da bi bil sin na boljšem. Franc jo je imel rad, vendar ga ona ni ljubila, ker je bil kmet. Urbanov domnevni oče je bil sicer dovolj visokega stanu za njena pričakovanja, vendar mu ni bilo do resne zveze. Tudi Svetlana je kot mati popolnoma odpovedala, saj sta njeni hčerki Kristina in Mirjam že od štirinajstega leta živeli sami. V nasprotju s tem je Svetlana še vedno skrbela za njunega očeta, ki je bil invalid. Ciganka Zora Brajdič je Urbanu povedala, da ga določajo ženske, mati in njeni ljubimci. Šele ko se bo vseh teh znebil, bo lahko živel normalno življenje. Tega se je zavedal tudi sam, vendar ni imel moči, da bi pobegnil izpod materinega okrilja in se recimo preselil v okolje, kjer bi lahko začel novo življenje. Morda se je bal, da bi mu mati v vsakem primeru sledila.

Podoben primer kot Cvetka iz *Slepega potnika* je tudi mati v kratki zgodbi *Delo na višini v Akacijevem drevoredu*, saj je družino kmalu zapustila in z njimi ni ohranjala stikov. Ko je moški, njen sin, opravljal delo »fasaderja« na neki stolpnici, se mu je neka starejša ženska v višjem nadstropju nastavljala v spodnjem perilu (on je namreč lahko med delom pogledal skozi okno kateregakoli stanovanja, čeprav tega ni počel pogosto) in ga tudi povabila, naj se ji pridruži pri spolnem odnosu z nekim moškim. A ko sta ugotovila, da sta mati in sin, sta bila oba zgrožena. Mati zaradi nemoralnega povabila in ker jo je sin opazoval pri spolnem odnosu, on pa, ker je malo prej sodelavcem pripovedoval o tej strastni ženski, ki ga je vabila k sebi. Ta pretresenost, da je osvajala lastnega sina, mater razlikuje od Cvetke, kateri se to verjetno ne bi zdelo nemoralno.

Skrajni primer sovraštva do matere srečamo v kratki zgodbi *Jabolčni zavitek v jeseni* (*Akacijev drevored*), ko je štiridesetletni sin zabodel mater, ker ga je psihično mučila, saj je vedno vedela več od njega in z njim ravnala pomilovalno, češ saj ni sam kriv, da nima prijateljev in dekleta. Čeprav je vedno lepo skrbela zanj, se ga že od otroštva ni dotikala, pravzaprav odkar je odšel njegov oče. »Še za novo leto in za rojstni dan komaj, tako, kot da bi se dotaknila velike kocke ledu, kakor da bi se dotaknila odurne živali.« (Merc 2006: 84) Verjetno je sina krivila za možev odhod, svoje potrebe po dotikanju pa je izživel pri drugih

moških, katerim je oddajala sobe. Sina je mučilo dejstvo, da je vedno vedel, kdaj je mati spala pri najemniku, saj tega ni skrivala. Ko se ga je po več kot tridesetih letih dotaknila, je on ta dotik občutil, kakor bi se ga dotaknil mrlič. Ko se ga je isti dan še enkrat dotaknila, zdelo se mu je, da na tak način, kot da bi ga osvajala, jo je zabodel. Junak je predolgo časa nosil v sebi bes, ki ga je razjedal vsakič, ko je premleval misli o materi in njenih ljubimcih. Ni bilo dobro, da je še kot odrasel živel pri materi, že davno bi se moral osamosvojiti. Problem je v tem, da ima odrasel človek (tako starši kot otroci) ponavadi razvito spolno življenje, vendar otroci nočejo vedeti, kako imajo to urejeno starši. Obratno pa včasih ni tako. V primeru iz te zgodbe je mati vsak dan pospravljala sinovo sobo, tako da on ni mogel ničesar skriti (na primer umazane rjuhe), čeprav bi vse skupaj rad prikrič in se je sramoval svojih dejanj. Oblastne matere srečamo tudi v kratki zgodbi *Ognjemet plesa in ljubezni (Akacijev drevored)*, ko sta poroko organizirali predvsem materi; nekaj besede sta sicer pustili tudi nevesti, ženinu pa prav nič – na koncu poroke se je on pijan poljubljaval z nekim moškim, kar kaže na psihično stisko in upor ženskam. Ker gre za kratko zgodbo, pisatelj ne pove ničesar o posledicah tega dejanja, lahko pa si predstavljamo, da ga verjetno ženske ne bodo prezrle. Na žalost ne bodo razmišljale o vzrokih za dejanje, niti slučajno ne bi pomislile, da se v ozadju skriva ženinova stiska ob prevladi žensk.

V *Čisti ženski* spoznamo mater, ki je imela hčerko Ano, glavno junakinjo. Mati je Ani privoščila, da bi živela boljše življenje, kot ga je sama, zato jo je poslala s hribov v mesto. Ana je vedela, da ji je mati pri tem želela dobro in ji je bila zato hvaležna. Ker je imela prihranjenega nekaj denarja, saj ni bila zapravljiva, ga je hotela dati materi za lažje življenje, pa oče ni dovolil, ker se mu je zdel ta denar prislužen na umazan način. Oče verjetno ni vedel za Bassinove nočne obiske v Anini postelji, vendar se mu je zdelo že dovolj ponižujoče, da je bila hči služkinja, ki so ji drugi lahko ukazovali.

V kratki zgodbi *Marjetica in arkebuza* iz zbirke kratkih zgodb *Pega v očesu* je glavna oseba študent, ki živi v Ljubljani in ga bolna mati nenehno kliče po telefonu. Njemu gre to na živce, pa si ji tega ne upa povedati na glas. Ko mati huje zboli in jo pripeljejo v klinični center, jo pridno obiskuje – neka pozitivna čustva vseeno goji do nje. Mati torej izkazuje pretirano skrb za sina, saj naj ta ne bi znal poskrbeti sam zase med študijem, čeprav se on hitro vklopi v študentsko življenje. V drugi kratki zgodbi *Akacijev drevored* iz *Akacijevega drevoreda* mati sina celo ne pusti v študentski dom, da ne bi tam živel preveč razvratno, zato ga raje pošlje živeti k sosedini sestrični. Toda mati ne ve, da ta sestrična, čeprav toliko starejša od študenta,

da bi mu bila lahko mati, hrepeni po moškem, saj njenega moža ni veliko doma. Tako mati sinu sama ponudi možnost, da počne tisto, česar ga je skušala obvarovati.

Mati se nam v Merčevi prozi razkriva z dvojno podobo: na eni strani je pretirano skrbna in sina s to skrbjo omejuje, na drugi strani pa se zanj sploh ne meni, ga zaničuje in se pred njim prikazuje celo v najbolj intimnih položajih. Četudi je odsotna, se sin še vedno vede, kot bi bila poleg. Vse to ga peha v duševno neravnovesje, ki se potem lahko izraža v nasilnih dejanjih ali resnični nesposobnosti skrbeti zase. Pozabi lahko celo govoriti, ker je vedno govorila samo mati. Prav tako ne more imeti normalnega ljubezenskega razmerja z žensko, ker ni sposoben ljubiti oziroma ne zmore biti zvest samo eni ženski. Matere so si različne tudi v tem, koliko, če sploh, se podredijo možu in si pustijo ukazovati glede svojega odnosa do otrok. Povsem podrejeni sta materi iz *Čiste ženske* in *Jakobove molitve*, povsem samostojna pa je Adela iz *Šeste knjige sanj*, saj celo naroči možev umor. Podrejenost mater bi lahko razložili s tem, da gre za romana, ki se dogajata v preteklosti, med drugo svetovno vojno. Takrat je prevladovala drugačna miselnost kot danes, saj moški in ženske še niso bili enakopravni glede statusa v družini, prevladoval je patriarhat.

4.2 Podoba ženske in njen odnos do spolnosti

Žensko kot mater smo že spoznali v prejšnjem poglavju, tukaj pa se bomo posvetili ženski kot ljubimki in njenemu odnosu do moških in do spolnosti. Podobo ženske bomo razpolovili, ker v Merčevih romanih ne zna biti mati in ljubimka hkrati. Tega dvojega ne zna združiti v harmonično celoto in ne razume, da je materinstvo del življenja in se življenje ne konča, ko postane mati. Nekatere matere delujejo samo v svojo korist in na prvo mesto postavljajo dejstvo, da so ljubimke in zanemarjajo svojo materinsko vlogo, druge pa na prvo mesto postavijo materinstvo in zanemarijo ljubimca.

V *Slepem potniku* nastopajo tri ženske: mati Svetlana in dve hčeri Kristina ter Mirjam. Vse so si enake v tem, da so zelo spolno aktivne, kajti imajo po več ljubimcev naenkrat. Toda Svetlana si enkrat celo zaželi, da bi Urban od nje zahteval, naj bo samo z njim, in vedno, ko pride k njemu od drugega moškega, se gre prej stuširat k sosedni Elizabeti (Urban nima kopalnice). Verjetno ima slabo vest zaradi vonja drugega moškega na sebi, a ne ve, da to njega ne moti, saj od nje želi predvsem toplino in zavetje. Tudi nje iz istega razloga ne moti, če on diši po drugi ženski. Ker se bolj malo pogovarjata, skrivnosti drugega ne izvesta in

imata ves čas slabo vest. Kristine ne moti, da spi z istim moškim kot mati Svetlana, to se ji zdi celo zabavno in ponosna je, da lahko vsaj za eno noč izrine mater iz Urbanove postelje. Urbanovi materi Cvetki se ne zdi čudno, da sin ve za vse njene ljubimce iz Skupnosti. Že kot mlada služkinja je imela več ljubimcev hkrati, zato tudi ne ve, kdo je Urbanov oče in ji tega ni nerodno priznati. Najbolj od vseh žensk izstopa Elizabeta. V mladosti je sicer imela ogromno ljubimcev, tako kot Cvetka, vendar je kasneje ostala le pri enem, saj je bila očitno edina sposobna povezati spolnost z nekimi globljimi čustvi. Verjetno je bila od vseh žensk še najprimernejša, da bi bila dobra mati, čeprav ji je otrok umrl. Slaba je bila njena izbira ljubimca, saj je bil ta duhovnik in zato nista mogla imeti javne zveze in se poročiti.

Cigansko deklico Rožo, hčerko Zore Brajdič, naj bi sto moških tri leta zlorabljalo, pa je Zora Urbana potolažila, da so ji plačevali za usluge. Zdelo se ji je koristno, če je lahko dekle za svojo lepoto nekaj iztržilo. Tudi odvetnik Marko Arko je Kristini plačeval za spolne usluge, ki pa jih je združeval s še eno strastjo bolj kulturne narave, poslušanjem opernih arij. Oboje je rad poslušal zelo naglas, kar je v večstanovanjski hiši lahko moteče za sosede. Urbana je motilo zato, ker ni imel poguma, da bi sam povabil Kristino v posteljo. Čeprav je v romanu toliko ljubezenskih prizorov, da so včasih že kar moteči, saj se zdi, kot da bi literarne osebe čakale samo nanje, pa niso pornografski, ker ne gre za golo telesnost in naštevanje spolnih organov. Urban je sicer glavni junak *Slepega potnika*, vendar je bolj marioneta, kajti ženske vlečejo glavne niti dogajanja. Ne more pobegniti pred njimi, nima moči, da bi se jim uprl. Kamorkoli gre, vedno sreča žensko, ki se ji ne more upreti.

V *Potopljenem zvonu* spoznamo mater Frido, ki se je zato, da je lahko sinu dajala denar, čeprav je že davno odrasel, prodajala moškim. Nekaj časa ji je tako početje ustrezalo, saj je s tem zadovoljila tudi svoje želje in potrebe, vendar se je kasneje naveličala grobosti, ki se je začela pojavljati pri njenih strankah. V istem romanu srečamo Almo, ki je bila resnično vdana svojemu Florjanu Svetini, saj je za njim prišla na Bled in ga povsod iskala. Vmes se ni vdala nobenemu drugemu, čeprav je imela kar nekaj povabil. Florjan sicer ni bil njen prvi moški, saj je bila že prej poročena, vendar zaradi nasilja v zakonu nesrečna in toliko bolj dovzetna za ljubezen, ki se ji je ponujala. Ko sta se končno spet sešla, sta edina izmed vseh parov delovala kot »normalen« par, katerega vez vsebuje tako čutno kot čustveno ljubezen. Pri ostalih parih je bila vsaj ena stvar napačna in ponavadi jo je zakrivil moški, ženske pa so jo dovoljevale: mož je pretepal ženo, imel je ljubico, hodil je k prostitutkam in podobno. Verjetno prav zaradi srečnega ljubezenskega konca roman deluje trivialno.

V *Potažbi* nastopata dve ženski, Amalija in Sinklerica, ki obe zaznamujeta pripovedovalca. S Sinklerico sta v mlajših letih imela razmerje, za katerega pripovedovalec pravi ... »*da to ni bila platonična ljubezen*«. (Merc 2001: 30). Ko sta se razšla, se je ona poročila z nekim bogatašem in po njegovi smrti doživela posilstvo vojakov, kar jo je za vedno zaznamovalo. Kljub temu da je imela solidno izobrazbo (končano gimnazijo) in je imela rada književnost, ji kakšne posebne pameti niso nikoli pripisovali, ne ostali in ne mož, pa tudi sama se ni trudila, da bi znanje nadgrajevala. Glede literature nikoli ni znala oceniti, kaj je dobro in kaj ne. Poezije in dramatike sploh ni marala in ju ni razumela, zanimali so jo samo romani, najbolj seveda zgodba. Bila pa je na tekočem z vsem, kar so pisali, saj je prebirala tudi osnutke romanov in zgodb, ki so že pristali v smeteh. Zanimivo je, kaj je za pripovedovalca Stehana »magdalenica« spomina na Amalijo: »*Še sedaj imam v nosnicah vonj po pinjah, morski vodi, smoli borovcev, terarosi, ženski in chanelu 5.*« (Merc 2001: 63). Ženski ne omahujeta, ko je treba zapeljati drugega moškega. Nobene ne ovira dejstvo, da je njen uradni spremljevalec lahko le za drugimi vrati in da ga bo morda prizadelo. Toda Sinklerici Stehana ni uspelo prizadeti, saj se je on pri pisanju spominov le norčeval iz nje – ali pa je bila to le njegova obramba in je poskušal zakriti prava čustva, ki so ga takrat spreletavala.

V *Šesti knjigi sanj* Adela zapelje junaka in mu s tem omogoči prvo spolno izkušnjo, poleg tega pa ga zaveže, da bo izpolnil njeno prošnjo/ukaz, naj ubije njenega moža in njegovega ljubčka. Njemu se zdi super, da lahko zadovolji takšno žensko, zato mu zraste samozavest, vendar kasneje izve, da ona večkrat koga pripelje v to sobo za goste in to ga potre. Kljub temu jo uboga. Adela je ženska brez morale, ki jo pri možu zmoti le to, da si je omislil ljubčka namesto ljubice. Z ljubčkom ne more tekmovati, kot bi lahko z ljubico. Nasprotje Adele je Alojzija, ki junaka ljubi povsem platonično, vendar si on tega ne želi, želi si femme fatale, žensko, ki bi ga povsem omrežila, zato zavrne njeno ponudbo, da bi mu gospodinjala.

V *Galilejevem lestencu* spet naletimo na posilstvo. Pri Amaliji je bilo to ponavljajoče se dejanje, saj jo je od mladosti dalje posiljeval stric. To ji je odvzelo možnost pravega razmerja z moškimi, saj je z njimi obsedeno iskala samo užitek. Čeprav je precej vedela o zdravljenju z zelišči in domačimi zdravili, ji stric ni hotel zapustiti lekarne, ker je bila ženska; izgovarjal se na njeno hibo, da je imela zelo rada moške. Seveda je bilo posilstvo vedno skrito med štiri stene, poleg tega pa Amaliji ne bi nihče verjel, če bi spregovorila o tem. Med spolnim odnosom z nekim slikarjem naj bi se kar pomlajevala. Morda zato, ker si je tega moškega izbrala sama in je bilasrečna. Ženske so bile v srednjeveških časih in še kasneje, v tem

romanu celo leta 1916, kaj hitro obsojene, da so čarovnice. Med zasliševanjem, ki so ga izvajali moški, so bile poleg strahovitih mučenj deležne tudi posiljevanj. V romanu so tako zasliševalci posilili Johanno Marijo Strah in ji potem povedali: »*Vi ste izobrazena ženska in morate razumeti, da smo naredili preizkus in ugotovili, da ne morete uživati ob združitvi z moškim, ker ste se zavezali hudobcu.*« Kot da že samo posilstvo ni dovolj ponižujoče dejanje, ji navedejo še tako absurden razlog zanj. Niso pa samo ženske žrtve posilstev, vendar o tem kasneje, v naslednjem poglavju.

V kratkih zgodbah beremo o tem, da imajo ženske po več ljubimcev naenkrat (npr. *Biljeterkine brisače*, *Zlati rog*, *Tenisači*). Preseneti tudi zgodba *Nekdo mora opraviti*, v kateri policaj posili in nato še zadavi ter zažge neko dekle. Dekle je že prej hotelo prijaviti posilstvo, ki pa ga, kot so policisti ugotovili, ni bilo. Morda si je dekle posilstvo izmislilo, da bi pritegnilo pozornost. Kakorkoli, policaju ne bi bilo treba uresničiti dejanja. Še toliko bolj zato, ker mu je dekle kot nosilcu zakona zaupalo, da bo z njim varno. V *Tenisačih* si ženska želi (kot Svetlana), da bi bil mož bolj odločen in bi zahteval, naj bo samo z njim in bi njenega osvajalca pregnal. Vendar ker je mož šibkejše postave in se njenega osvajalca boji, je tiho. Ona ga zaradi tega prezira in na koncu sama zavrne drugega. Med negativnimi liki se pojavi tudi pozitiven lik: ženska, ki je poštena in zvesta in to pričakuje tudi od drugih – v kratki zgodbi *Mala prešušta* sodelavka vpraša sodelavca, ki bi rad imel zvezo z njo, zakaj bi bil rad z njo, če pa že ima ženo.

Ženske se razlikujejo med seboj po značajih. Fant iz kratke zgodbe *Nad morjem sivi oblaki* iz *Akacijevega drevoreda* je imel punco Špelo, katere družina ga je že sprejela kot bodočega zeta. Vendar ker je Špela že vse imela, je z ničimer ni mogel razveseliti, zato je bil zelo vesel, ko je dobil ljubico Polono, saj je njo lahko razveselil z malenkostmi. Poleg tega je bilo pri Špeli že vse vnaprej določeno, Polona pa ga je vedno presenečala, nikoli ni vedel, kaj bosta počela. Nekaj časa je bil srečen med dvema ognjema, nato pa ga je Polona zapustila ravno takrat, ko ji je kupil verižico z majcenim obeskom. Le-tega je vrgla v vodo. S tem je izničila svojo prejšnjo podobo skromnega, prijaznega, njemu na kožo pisanega dekleta. Tako je ostal s Špelo, ki je bila »*Tista, čakajoča, z očitani in odpustki obenem.*« (Merc 2006: 49). Junak je bil izigran, ker se ni zavedal, da tudi sam igra dvojno igro, saj je Polona vedela za njegovo zvezo s Špelo in se ni hotela resno navezati nanj. Ženska pa je lahko tudi podla, saj je v zgodbi *Igra na odprtem* ženska dražila bivšega moža tako, da je hodila mimo bifeja kot nosečnica – prej nista mogla imeti otrok. Nekoč je prišla mimo z otrokom v naročju in moški

jo je zasledoval, ona pa je vrgla otroka v smeti. Ko je on brskal po smeteh, se je izkazalo, da je bila le plastična punčka. Če se mu je s to prigodo hotela maščevati za to, ker nista mogla imeti otrok, je to storila na zelo grd način, saj se je on resnično prestrašil, da je v smeti vrgla pravega otroka, ne glede na to, čigav naj bi ta otrok bil.

O natararicah je v romanu *Sarkofag* bolni slikar izjavil, da one ne vidijo svojega telesa drugače, kot da je objekt poželenja moškega. Ko je pustil ženo samo v Kozarah, ker je moral v zapor, mu je ona kasneje povedala, da v nasprotju z njim potrebuje hrano, moškega in štedilnik, ne pa domovine. Po njenem mnenju se je bilo nesmiselno boriti za domovino in zanjo celo umreti. Popolnoma sta si bila različna, saj ona ni videla gore, ki si jo je on želel naslikati. Želela je, da bi naslikal njo. Govorila mu je, da ni sposoben narisati ženskega telesa, ki bi ga vsakdo poželel, da ni sposoben narisati ženske, ki si želi moškega – on bi risal goro. Žena je torej bolj čutna oseba in jo zanimajo konkretne stvari, ko jih je mogoče na kratko opisati in naslikati, on pa bi si želel bolj eterično žensko, ki bi jo lahko navdušil z globljimi, abstraktnejšimi slikami. Poleg tega je prepričana, da njen mož potrebuje popolno oskrbo glede prehranjevanja, higiene, čiščenja in sestankov ter podobnega, ker sam živi v nekem drugem svetu, svetu umetnikov. Sama je namreč znanstvenica in prisega samo na dokazljiva dejstva. Res se umetnik mora umakniti iz sveta, da lahko v miru izpove, toda šele ko ostane sam, se pokaže, da ravno tako zna poskrbeti zase. Morda ga je ovirala tudi pri njegovem delu in namesto da bi mu bila muza, ga je omejevala. Toda kljub temu je bil zelo uspešen kot slikar.

V *Čisti ženski* ne spoznamo seksualno čiste ženske oziroma kakšne nune, pač pa žensko, ki je sama izbrala pot prostitutke in nikogar ne obsoja zaradi tega. Čista naj bi ostala zaradi tega, ker se ni čustveno vpletala v odnose s svojimi strankami. Ko je odšla v mesto, je bila mati prepričana, da ji bo, če bo ohranila čistost duše, v materialnem in dušnem smislu mnogo bolje kot doma. Za Ano noben moški na svetu ni mogel biti sovražnik. Razumela je njihovo potrebo po spolnosti in jim jo pomagala zadovoljevati. Ko je bila še mlada, je o spolnosti razmišljala brez moraliziranja in sramu, pa tudi brez perversnosti. V letih »dela« je spoznala marsikaj, pa vendar se ni nikoli smilila sama sebi in se ni počutila kot žrtev, saj si je sama izbrala poklic, le moški so se ji zdeli reveži, če so imeli težave pri zadovoljevanju svojih potreb. Žene mnogih mož pa so bile tudi zadovoljne, da je mož svojo fantazijo izživel kje drugje in jim doma dal mir (kot Bassin in žena). Ana je bila ponosna, da je bila lahko samostojna ženska, ki se je lahko sama preživljala in moškega sploh ni potrebovala. Morda le prijatelja, s katerim bi se lahko pogovarjala, kajti vsem je predstavljala le potešitev telesnih potreb. Ko se je dvakrat

zaljubila in predala, je bila izkoriščena, zato se je moškimi kot stalnim partnerjem odpovedala. Ko je postala madame, jo je Bassin zaprosil za roko, a ona je želela ostati samostojna, zato je pristala samo na življenje pod skupno streho in na prijateljstvo. Zanimivo je, da ju pri tem niso motila pretekla skupna doživetja med rjuhami.

Ženske so večinoma samo čutne in tudi moški jih tako dojemajo – kot neko orodje za zadovoljitev telesnih potreb. Ne kažejo kakšnega posebnega intelekta, zato jim moški ne pustijo kaj dosti odločati, razen o ljubimcih lahko odločajo same, pa še ta odločitev jim je vzeta, ko gre za posilstvo. Četudi je Svetlana znanstvenica, te svoje inteligentnosti v svojem zasebnem življenju ne kaže, pa tudi v službi je spala z vsemi sodelavci. Alojzija, ki je edina pripravljena ljubiti moškega platonsko, je zavrnjena. Najbolj odločna je Ana, ki moške potrebuje zato, da ji plačajo, ne da jo zadovoljijo. Tako ona izkorišča njih in ne oni njo. Zanimivo je, da ima večina ženskih imen, ki se začinjajo na črko a: Amalija (trikrat se pojavi), Alma, Adela, Agata, Ana, Alojzija, Angela, Angelca, Alja, Anja, vendar to ni povezano z njihovim značajem oziroma njihovim odnosom do spolnosti². Precej ženskih likov v kratkih zgodbah pa je nepoimenovanih, zato ne moremo ugotavljati povezave med imenom in odnosom do erotike.

² Na primer da bi vse ženske z imenom na a imele zelo sproščen odnos do spolnosti in veliko ljubimcev, druge z imeni na druge črke abecede pa ne. Ženske z imenom na a, ki spolnost razumejo kot normalen del življenja (nekateri so celo obsedene z njo), so v večini. To so Anja, Ana, dvakrat Amalija, Agata, Adela in Alma, pridružujejo pa se jim tudi druge: Matilda, Polona, Valerija, Svetlana, Cvetka, Mirjam in dvakrat Kristina. Samo dve ženski z imenom na a, Angela in Amalija, h katerima spada tudi Špela, so bolj zadržane glede spolnosti.

5 Podoba očeta in moškega v Merčevi prozi

Očeta spoznamo kot večinoma odsotno figuro v življenju otroka iz Merčeve proze, če pa že obstaja, se ne meni ne za vzgojo in ne za čustveno povezanost in navezanost v družini, spoznamo pa ga kot nasilnega in oblastnega – v *Jakobovi molitvi* je celo posilil mater, ko nista več živela skupaj, že davno prej pa ji je prepovedal, da bi se dotikala otrok (poljub pred spanjem, objem kot tolažba, zavetje v naročju ...); ko je Jakob postal župnik, ga nikoli ni obiskal in tudi ko je prišel domov na obisk, ga ni bil preveč vesel. Ta oče očetovstvo razume kot golo nadaljevanje rodu, ne kot srečni dogodek, ki bi osmisлил njegovo življenje. Mogoče je tako razmišljal, ker je bila prvorojenka od rojstva duševna bolnica in je v sebi nosil tiho misel, da je za to kriv sam, čeprav je vsem vedno dajal vtis, da je za vse kriva žena. Njej je vedno dokazoval svojo fizično premoč, kar je pokazal tudi s posilstvom. S tem jo je tudi psihično zlomil in vplival na njeno prezgodnjo smrt. Na zunaj ni kazal čustev in tudi od drugih tega ni pričakoval.

V *Čisti ženski* je oče sprva kazal dober odnos do hčerke, vendar ko je ona obupala nad šolanjem oziroma nad vsem, kar je spadalo zraven (dolga pot do šole, slaba hrana in še delo pri tujih ljudeh) in se zaposlila kot služkinja, je ni več spoštoval. Zdelo se mu je, da je prodala svoje dobro in pošteno ime, ker je pustila, da ji drugi ukazujejo. Sam je bil namreč povsem neodvisen od drugih ljudi, vse sta z ženo pridelala sama na težaški način in ni razumel, da Ani bolj ustreza lažje delo in s tem lažje življenje, čeprav mora biti kdaj ponižana. Glede nočnih obiskov Bassina verjetno ni bil povsem prepričan, jih je pa lahko predvideval, kar ga je še bolj razhudilo. Ni ga zanimalo, da bi odklonitev nočnih obiskov pomenila brco iz hiše in vrnitev nazaj v težko hribovsko življenje.

Iz pripovedovanja matere je pripovedovalec v *Šesti knjigi sanj* izvedel, da naj bi njegov pravi oče zapustil mater še pred njegovim rojstvom in je zato imel očima, ki pa je tudi kmalu umrl. Nato je približno eno leto po materini smrti izvedel, da je bil njegov pravi oče neki bogataš, ki je imel svojo družino in zato ni živel z njima. To je pripovedovalec izvedel tako, da je prejel telefonski klic, v katerem so mu sporočili, naj pride v neko staro vilo v Ljubljani. Ni vedel, kdo ga je klical: oče, ko je umiral, Adela ali kdo drug. Tam mu je neka stara gospa razložila, da je vdova njegovega očeta in je vsa leta plačevala njegovi materi preživnino. Pojavilo se je vprašanje, zakaj pokojni oče tega ni počel sam. Verjetno je bil slabič, ki si je svojo možatost

lahko dokazal le s skokom čez plot, pa še za tega je izvedela žena in vzela vajeti v svoje roke. Bolj skrben je bil Florjanov oče v *Potopljenem zvonu*, saj je po ženini smrti ob porodu ostal sam z otrokom, zato je najel dojiljo Magdaleno Žerjav – Pehto, da je skrbela zanj. Čeprav so vsi nekako pričakovali, da se bosta poročila, do tega ni prišlo. Sam je, ko je bil otrok star sedem let, umrl, vendar je prej finančno poskrbel zanj in mu omogočil odlično izobrazbo. V *Galilejevem lestencu* se grof d'Avernas po takratni logiki moških (teklo je leto 1613) ni prav veliko menil za otroke in za ženo, nikoli pa bil nasilen do njih ali kogarkoli drugega. Ker ni bil dovolj oblasten, možat in neizpros, je bil kmalu obtožen sodelovanja s čarovnicami. V *Slepem potniku* ni pripovedovalčevega očeta, saj mati Cvetka ne ve, kdo to sploh je. Nekaj časa je bil njegov nadomestni oče Franc, ki mu je bilo vseeno, čigav je otrok: njegov ali ne, rad ga je imel. Toda tudi Franc je kmalu umrl in Urban je ostal sam z materjo. Drugačen primer je Svetlanin mož, ki je njuni dve hčerki, Kristino in Mirjam, zlorabljal, Svetlano pa kasneje, ko sta bila že ločena, a mu je še vedno hodila pospravljat, psihično trpinčil in v tem zelo užival. On je bil najbolj podel glede negativnega vpliva na svoje otroke, saj jih ni zlorabljal samo psihično, ampak tudi fizično.

Dante iz *Dantejeve smrti* ni preveč dober oče, saj je zaradi njegovega izgnanstva in možnosti, da ga obtožijo heretizma, zaznamovana in omadeževana vsa družina. Danteju se to sicer ne zdi pravično, a ne bo ravnal proti svojim načelom, da bi jih tega obvaroval. Zaradi njega je v ujetništvu njegovih nasprotnikov njegov sin Jakob, ki bi ga izpustili, če bi jim Dante predal zadnji del Komedije, ki ga ni videl in prebral še nihče. Vse namreč skrbi, da je konec heretičen. Dante uživa v družbi svoje ljubice Matilde, kot tudi ona verjetno v njegovi, saj bi lahko nehala prihajati, če ne bi uživala. Toda Dante je ne ljubi in tudi nobene druge ženske ne, ker misli, da zaradi bolezni in bližajoče se smrti nima več prihodnosti v ljubezni. Razum je pri njem torej pomembnejši od čustev, saj jih zavestno tlači v dno duše. Morda je tudi od Matilde pričakoval, da ga ne bo ljubila, zato da ne bi bila prizadeta, če bi on kmalu umrl. Čustva lahko tudi otopijo ali pa se preusmerijo, na primer iz ljudi na živali. V kratki zgodbi *Prijateljstva* namreč upokojeni oče zavrne sinovo povabilo, da bi z njegovo družino preživel božično-novoletne praznike, ker bo raje doma s svojimi mišmi, ki jih je sprva preganjal in sovražil, kmalu pa so postale edine obiskovalke njegovega doma in zato prave prijateljice. Čustva se lahko izražajo tudi v čudni obliki, saj v kratki zgodbi *Časopisni človek iz Golega mesta* neki moški vsak dan prebira osmrtnice in med njimi išče tisto, ki bi povedala, da je umrl njegov oče, s katerim ni imel stikov, pa si jih je očitno želel.

Popolnoma brez moči, da bi se uprl ženski, svoji ženi, se zdi slikar iz *Sarkofaga*. Na koncu nas preseneti, ko izbruhne zadrževani bes tolikih let in ženo zadavi. A kot da to ne bi bilo dovolj, ima nato še spolni odnos z njenim truplom. Pojavi se vprašanje, zakaj mora poleg umora truplo še oskruniti. Morda zato, ker si je še želel spolnih odnosov z njo, ko je bila še živa, pa ona ni imela več želje po tem, saj je imela ljubimca. Zdaj se kot mrtva ni mogla upirati, predvsem pa je bila tiho. Druga možnost je, da jo je tako močno sovražil, da ji je poleg smrti privoščil še ponižanje. Toda ker jo je kasneje v Ljubljani pogrešal, saj mu nihče ni popravljaj blazin, odgrinjal zaves, se trudil pogovarjati ipd., je bolj verjetna prva možnost. Namesto da bi sproti reševal probleme s pogovorom ali celo ločitvijo, če ne bi šlo drugače, je pustil, da se je negativna energija v njem nabirala in na koncu mu je prekipelo. Svojo ženo je videl kot »... grozečo podobo, podobo nepotešene ženske, znanstvenice, ki so jo v teh zanjo grozljivih krajih naučili živeti.« (Merc 1997: 247) in žensko, ki preži nanj in ga opazuje kot ribo v akvariju. Na drugi strani je hčerkino usodo veliko težje prenašal kot žena. Hčerka je bila namreč prizadeta in sta jo morala oddati v oskrbo, ker sama nista mogla dovolj dobro skrbeti zanjo. Hodila sta jo obiskovat, spreminjali so se samo letni časi, vse ostalo je bilo enako (hčerka ni napredovala v razvoju). Veliko mu je pomenilo, če se mu je zdelo, da se ga je razveselila. Ko je hčerka umrla, je dobil občutek, da je ostal sam na svetu, čeprav je bila žena vedno poleg njega. Ko se je pogovarjal z domnevnim sošolcem, sta ugotovila, da se moški najprej bori za naklonjenost svojih staršev, predvsem matere, potem se bori za naklonjenost žene in nazadnje za naklonjenost otrok. Kljub absurdnosti te nenehne borbe za naklonjenost je vsaj ta vrstni red pravilen. Mnogi Merčevi junaki namreč ostanejo pri prvi borbi, torej se celo življenje borijo za materino naklonjenost z njenimi ljubimci. To fazo, ki jo Freud imenuje Ojdipov kompleks, bi moški moral prerasti že kot otrok, vendar v Merčevih romanah in kratkih zgodbah mnogo junakov ostane na tej stopnji in tudi zaradi tega ne morejo razviti normalnega odnosa z žensko.

Zanimiv je tudi primer moških iz *Čiste ženske*, saj se vsi družijo z več ženskami hkrati, pa vendar jim manjka ena, ki bi jim predstavljala enakovrednega partnerja pri pogovoru. Najlepše opise ljubezni, ki jo moški čuti do ženske, najdemo v pismu iz romana *Potažba*. To pismo je napisal Ahab za Amalijo, svojo ženo, ki mu sicer ni bila zvesta. Navajam odlomek iz pisma (Merc 2001: 94):

»Zame dotik s teboj ni samo sla, ni samo eros in tista bedasta beseda, je, kakor da bi se dotikal vsega na nov način, ki grozničavo niha med radostjo in obupom, da svetovi porajajo

nove svetove, da pa niso združljivi in da samota vedno grozi, da bo požrla vse kali radosti. Pogledal sem v temo in čutil bitje tvojega srca. Tu nekje je, mogoče jo lahko otipam z roko, ali pa moram na dolgo pot skozi praznine, kakor beduini skozi puščavo, da jo bom v nekem prekletem naključju zgubil, nikoli našel. Stopam v tišino prostora, ki sva ga osvojila, ki sva ga zamejila. In jo čakam. Vseeno je tukaj nekje. Vem, da je bila, še trenutek za tem, ko so poniknile vse zvezde v dan in ko je bil Mesec cimetast, ko so se prvič prižgale kresničke. Med mrtvimi iščem svoj prostor, pa ga še niso pripravili. Vse življenje bom zapravljal za iskanje tega prostora. Ko ga bom našel, si ga bom takoj vzela in ga zapolnil. Pa vendar je brez ženske to prazno, nepomembno, mogoče otožno ali pa neplodovito. Staplja se z osamljenostjo, čeprav je okoli mene nešteto ljudi.»

Kako je lahko moški popolnoma podrejen ženski in ji predan vsaj za nekaj časa, je zapisano v *Šesti knjigi sanj*. Junak se po svojem prvem ljubljenu z žensko počuti povsem njenega, na novo ustvarjenega, kot pes čuvaj leži pri njej. Svet ugleda v novi podobi, voda in svetloba mu naslikata žensko kot svetnico.

Če smo rekli, da ženske večinoma predstavljajo čutno-čustveni pol, srce, bi moški morali biti glava, razumski pol. Pa niso, ne vsi. Junaka iz *Šeste knjige sanj* in *Slepega potnika* se najbolje počutita v svoji sobi, kjer sta na varnem. Tudi ostali moški so večinoma negotovi vase, četudi se nekateri na zunaj delajo možate. Če posilijo žensko, tega ne storijo zaradi tega, da bi pokazali svojo premoč, ampak zato, ker bi jih njihova zavrnitev ponižala. Raje oni ponižajo njih. Če zavračajo pogovor z žensko, tega ne počnejo zato, ker bi vedeli toliko več od nje in bi se jim pogovor z njo zdel izguba časa, pač pa je razlog, da se bojijo, da bi ona ugotovila, da niso tako pametni, kot želijo izgledati. Bojijo se priznati, da brez nasprotnega spola ne morejo. Vsi junaki so mešanica razgledanih ter ponosnih moških (kar bi v drugačnih okoliščinah lahko bili) in popolnih strahopetnežev, ki v določenih trenutkih postanejo bolj ognjeviti in takrat sprostijo vso negativno energijo, ki jo prej zadržujejo v sebi. S tem lahko storijo nepopravljivo škodo sebi in drugim.

Kar nekajkrat se v romanih pojavlja tudi homoseksualnost, ki je pojmovana kot anomalija. V *Šesti knjigi sanj* je imel Adelin mož Avgust ljubčka. Adela ju je zasačila in kar je videla, se ji je zdelo sprevrženo, gnusno. »Bila sta kakor dva ščurka, gomazila sta po postelji, oni drugi je tovoril mojega moža, pošast je bila, ki je imela štiri roke in štiri noge.« (Merc 2006: 68). Adela je želela, da bi ju pripovedovalec ubil in on ji je ustregel, ker se je čutil dolžnega za

užitek, ki mu ga je ponudila v postelji. V *Galilejevem lestencu* je bil posiljen Andreas, ki se je zaradi ponižanja obesil. Slikarju Danijelu iz istega romana se zdi telo mladega moškega lepše od telesa mlade ženske. V kratki zgodbi *Priorja* izvemo, da je hlapec Matej ubil priorja, ker ga je le-ta dolga leta zlorabljal in tudi drugače poniževal. V kratki zgodbi *Ognjemet plesa in ljubezni iz Akacijevega drevoreda* se ženin proti konci svatbe, ko so vsi pijani in evforični, poljublja z nekim moškim namesto s svojo nevesto. V *Čisti ženski* je homoseksualec Ludvik, šef strežbe v hotelu, katerega ljubček postane natak Peter. Petru je sicer všeč Ana, s katero sta že imela spolni odnos, in on ne čuti privlačnosti do moških, sploh ne do šefa, vendar mu je le-ta zagrozil z odpovedjo, zato se je Peter uklonil. Čez čas je postal podoben Ludviku v obnašanju in skupaj sta začela organizirati homoseksualna srečanja po sobah hotela, na koncu pa so oba odpustili, ko se je zadeva razvedela. Poseben primer moškega je brezspolni moški (tak se zdi Ani), ki dela v javni hiši in je brivec, pianist, točaj in natak, morda pa še kaj za posebne moške potrebe, kot je Ana dodala med razmišljanjem, in je madame po pasje vdan. Še na en primer homoseksualnosti naletimo, in sicer v kratki zgodbi *Ljubimca iz Golega mesta*. Tukaj nevesta Olgica pride iz Belgije v Ljubljano po svojega zaročenca Slavka, a ga ne more nikjer najti, navsezadnje pa le ugotovi, da on že ima partnerja.

V romanih srečamo samo homoseksualnost med moškimi. Kadar je nezvestoba v razmerju moškega in ženske prisotna s strani moškega, torej on vara partnerko z moškim, njo bolj prizadene, kot če bi jo varal z žensko. Z moškim ljubčkom ne more tekmovati na enak način kot z žensko ljubico glede tega, kdo bo obdržal ali izgubil razmerje. V *Čisti ženski* in *Šesti knjigi sanj* zmaga moški, ženski pa to različno sprejmeta. Ena se umakne, druga naroči umor.

6 Obremenitev in odrešitev – erotika v prozi Dušana Merca in Vitomila Zupana

Pri primerjanju vloge erotike v prozi Dušana Merca in Vitomila Zupana sem se nanašala na članek Alojzije Zupan Sosič *Pregibanje okrog telesa (o erotiki v romanih Vitomila Zupana)*. Medtem ko je erotika v Zupanovih romanih osrednja tema, v Merčevih romanih temu ni tako, je pa res, da je prisotna v vsakem delu in glavnega junaka (ali več junakov) odločilno zaznamuje pri oblikovanju njegove samopodobe in identitete. Sodobni romaneskni junaki namreč iščejo svoj družbeni spol in ga lahko celo izbirajo, saj danes zaznamovanost z biološkim spolom ni več dokončna. Poznamo namreč celo do deset različnih spolov, kar je povezano s človekovo vlogo v družbi. To so: »prava« ženska, »pravi« moški, lezbična ženska, gejevski moški, biseksualna ženska, biseksualni moški, transvestitska ženska, transvestitski moški, transseksualna ženska, transseksualni moški.« (Zupan Sosič 2006: 193) Pri Mercu srečamo samo tri spole, poleg pravih moških in žensk še gejevske moške, ostalih spolov zaenkrat še ne vključuje v svoja dela.

V Zupanovi prozi je erotika romantična, bistvena, presežna in herojska (Zupan Sosič 2004: 158), v Merčevi pa večinoma obvezujoča, obremenjujoča in nikakor ne romantična. Odrešuje samo Danteja in Stehana, ki sta že dovolj stara, da jo znata ceniti. Stehan nima več možnosti zanj, saj njegova partnerica umira, zato si dolge dneve popestri in olajša s pisanjem in spominjanjem na dni, ko je bila erotika ves čas v njegovih mislih in jo je seveda tudi udejanjal. Ta povezanost pisanja in erotike spominja na Zupanovega Levitana, ki enači pero in penis, vendar je Zupanov junak še vedno aktiven na obeh področjih, Merčev Stehan pa samo piše. Merčev Dante umira, vendar še zmore erotiko in pisanje in oboje ga osvobaja, saj bi se mu drugače že zmešalo od bolezni, nemoči in skrbi. V *Dantejevi smrti* (Merc 2007: 50) zapiše:

»Z njo sem doživel največjo moško moč. Z njo sem stopal v novi sladki stil, njeno telo se je prilegalo mojemu, kakor da bi Bog obe ustvaril naenkrat, iz istega trenutka, iz iste tvarine. Dala mi je vir pesniške moči, Gentucca je dala vsebino besedam in pesmim.«

Gentucca je postala preteklost, z njo Dante nima stikov, odkar piše dnevnik. Nima več muze, ki bi iz njega izvabljala najboljše glede umetnosti, a je kljub temu tudi z Matildo (zdajšnja ljubica) zadovoljen, saj mu poleg spolnih radosti daje še bolniku potrebno skrb. Čeprav je ne

Ljubi, saj meni, da zaradi bolezni in bližajoče se smrti ni upanja na prihodnost, mu Matilda pomeni življenje, kljub svojemu imenu, ki ponavadi označuje smrt. Matilda naj bi po vsem telesu imela brazgotine, tako je namreč slišal govoriti druge ljudi, a Dante jih ne opazi zaradi dveh razlogov: ker je skoraj slep in ker ona prihaja k njemu samo ponoči, ko je temno. Zato zunanost pri njenem odnosu ne igra nobene vloge. To bi bila lahko podlaga za globoko ljubezen, ki bi porodila še mnoga umetniška dela, če le Dante ne bi bil prepričan, da bo zelo kmalu umrl in je prepozno za ljubezen in s tem tudi za ustvarjanje.

Brazgotine od opeklin ima tudi dekle iz kratke zgodbe *Valerija iz Golega mesta*, kjer se s fantom najprej združita v temi, nato pa se mu razkrije, vendar fant ostane. V Zupanovi prozi je zunanost pomembna, vsaj pri nagonških ženskah, saj pisatelj ženske loči na nagonške, ki so dobre samo za telesno potešitev, in na eterične, ki na zunaj niso privlačne, so pa odlične sogovornice (Zupan Sosič 2004: 166). Merc eteričnih žensk pravzaprav nima, vse so bolj nagonška bitja. Medtem ko Zupanovi junaki stavijo na žensko zadnjico, Merčev Urban iz *Slepega potnika* skozi okno svojega kletnega stanovanja opazuje ženske noge. Nogam se je verjetno posvetil, ker zadnjice skozi okno ni videl, lahko pa si je glede na noge predstavljal, kakšna je. Nekatero nogo je poznal, saj so vsak dan hodile mimo, čeprav v različni obutvi. Noge so bile lahko vitke in čvrste, tanke kakor narobe obrnjene buteljčne steklenice, prožne in mišičaste kakor žabji kraki, težke in zavaljene, valjaste ... Med opazovanjem nog in predstavljanjem nadaljevanja telesa je postal za nekaj časa manj osamljen, vzbujale so se mu celo misli o dotiku. Stehana iz *Potažbe* najbolj vznemirja Amalijin parfüm, neimenovani junak iz kratkih zgodb pa je navdušen nad ženskimi očmi.

Večino Merčevih likov spolnost obremenjuje. Na primer moški, slikar iz kratke zgodbe *Vzpostaviti ravnovesje iz Akacijevega drevoreda*, ima lahko spolni odnos samo še tako, da zraven gleda filme za odrasle. Ker je izgubil spolno slo, je izgubil tudi željo po slikanju. To ustvarjalnost, slikanje, lahko primerjamo s pisanjem in ugotovimo, da če Zupan enači pero in penis, bi lahko tukaj enačili čopič in penis.

Slikar iz *Sarkofaga* se zaveda, da hkrati z ustvarjalnostjo izgublja tudi potenco. Čuti samo še željo, pravzaprav odmev želje po ženski. Sam sebi se gnusi, zato ne prenese ženinega dotika, četudi ne gre za erotični dotik. Pri življenju ga ohranja humor, ki ga ni razumelo veliko ljudi. Ko ostane brez žene, se njegovo telo spet prebudi. Zupanov Levitan in Merčev slikar imata stično točko. Oba sta bila v zaporu kar nekaj časa. Toda glede na to, kako sta se odzvala na to,

sta si povsem različna. Levitan je z govorjenjem in pisanjem ter raznimi aktivnostmi lažje prenašal vse, kar je doživljal, medtem ko se je slikar zavil v molk, kajti njemu besede niso pomenile ničesar. Zaslíševalci so sprva razumeli molk kot potrditev obtožb, vendar kasneje niso več vedeli, kako naj si ga razlagajo. Vsa ponižanja je prenašal nemo, kasneje se je začel bati svojega glasu in vsebine besed, ki bi jih povedal. Toda karkoli so že mislili, da je resnica, niso je našli, kajti »Ni je bilo tam, kjer so jo iskali. V temo si niso upali pogledati, ker jih je bilo strah.« (Merc 1997: 92) Medtem ko je Levitan navezal stike z drugimi jetniki na razne načine, saj ni zdržal sam, je slikarja sčasoma začela motiti družba okoli njega in njihov vitalizem, želja po preživetju. Postal je čisto otopel, nevajen ljudi. Ko so ga premestili v norišnico, kjer je vladal milejši režim, je potreboval kar precej časa, da se je spet navadil na ljudi. Tu je živel maček, ki se mu je podrgnil ob noge in takrat se mu je odprlo spoznanje, da če je mačku všeč, potem ni storil ničesar narobe, da ni kriv, za kar ga obsojajo. Čeprav dotik mačka ni enak dotiku ženske, je pomembna toplina, ki mu jo s tem izkaže maček. In za razliko od ženske maček ne zahteva ničesar v zameno. Levitan je torej aktiven zapornik, prepričan, da ni kriv, ki uteho išče v pisanju in sanjarjenju o ženskah, slikar pa je povsem pasiven, ni več prepričan, če res ni kriv. Ničesar si ne omisli, kar bi mu krajšalo čas v celici, tudi slikanja in kiparjenja si tisti čas niti ne želi, na ženske sploh ne pomisli. Pravzaprav ostaja pasiven celo življenje razen ob slikanju, zato na koncu določi dežurnega krivca za vse hudo v življenju – ženo – in jo ubije. V Zupanovih romanih je marsikoga motila preobilica spolnih pripetljajev, vendar je Levitan potem, ko je prišel iz zapora, storil manj hudega kot slikar, saj je negativno energijo, ki se je nabirala v njem zaradi bivanja v ječi, pretvarjal v pozitivno, ki jo je porabil za ustvarjanje. Ustvarjalnost je nazadnje rešila tudi slikarja prezgodnje smrti, saj ko je naredil avtoportret, si ni več tako zelo želel umreti.

V Zupanovih romanih se srečamo z veliko spolnimi drugačnostmi, nekaj teh je prisotnih tudi pri Mercu, vendar ne delujejo morbidno, ker niso prisotne vse v enem njegovem romanu, kot so na primer v Zupanovem romanu *Igra s hudičevim repom*, ampak so porazdeljene med več romani in kratkimi zgodbami. Med spolne drugačnosti spadajo homoseksualnost (*Šesta knjiga sanj*, *Čista ženska*), skupinski seks (*Potopljeni zvon*), nekrofilija (*Sarkofag*), voajerizem (kratka zgodba *Mesto in gozd* (*Akacijev drevored*)) in nimfomanija (*Slepi potnik*). Poleg tega je neobičajno tudi to, da si matere in hčere delijo istega ljubimca. Homoseksualnost je še vedno nekaj, česar večina »normalnih« ne odobrava, zato s tega vidika Merčevi romani ne pomenijo bistvenega napredka v sodobnem slovenskem romanu, ki homoerotiko še vedno obravnava predvsem z negativnega vidika.

6.1 Spolni stereotipi v Merčevih romanih

Ženske lastnosti naj bi bile toplina, nežnost, čustvenost, zgovornost, čut za druge, intuicija ter pasivnost, moške pa razumsko mišljenje in logika, pogum, bojevitost, hladnost ter aktivnost. Vendar Merčevi junaki še zdaleč niso tako enostranski, stereotipni. Pravzaprav ima včasih moški več ženskih lastnosti kot moških, pa čeprav ni homoseksualec, katerim običajno pripisujejo več ženskih lastnosti kot moških. In seveda obratno, ženske delujejo hladno, preračunljivo, aktivno. Če se junaku obeta spolni odnos, izgubi glavo, ne glede na spol. Nič ne razmišlja, ali deluje prav ali ne, samo deluje. Zato pravzaprav spolni stereotipi³ tukaj ne veljajo oziroma so porušeni. S *Čisto žensko* Merc v središče zgodbe postavi junakinjo, emancipirano žensko, ki zna poskrbeti sama zase. Vendar nam ta junakinja ne predstavlja nobene skrivnosti in ker se osvobaja s pomočjo prostituiranja (torej s telesom in ne umom), deluje bolj plehko in trivialno, kot bi sicer. Na nekaterih mestih pisatelj sicer vzpostavlja ironičen odnos do zapisanega, vendar ne skozi ves roman. Ko se je Ana osvobodila občutka, da bi pri spolnosti morala uživati, je dobila moč nad moškimi, ki sta jim spolnost in užitek pomenila eno. V mlajših letih je še stavila na strast in resnično ljubezen, ko pa je doživela toliko razočaranj, v to ni več verjela. Ženske lastnosti in čustva je skrila pred zunanjim svetom, ker je doživela dve negativni izkušnji, ko je čustva še kazala.

Svetlana iz *Slepega potnika* si želi, da njen moški ne bi bil tako nemočen in bi se znal postaviti sam zase, ne da ga mora ona reševati pred Skupnostjo, čeprav ga je sama zvalila mednje. Urban je negotov na vseh področjih, saj ni dober kot sin, kot moški – ženska mu ni zvesta, kot pisatelj – Ilc mu kot urednik katoliškega časopisa zavrne dnevnik legionarja, ker ni verska izpoved ... Negotovosti ni med tipičnimi moškimi lastnostmi, ki so našteje na vrhu strani. Urban to ve in to ga še dodatno bremeni. Nima moči, da bi probleme reševal sproti: dnevnik bi lahko nesel uredniku kakšne druge revije, od Svetlane bi zahteval zvestobo. Zato na koncu poskuša biti moški in se pogumno s pištolo odpravi na poslednjo slepo pot, kot zapiše Zadravec s svojim delu. Kako Zadravec vidi žensko v *Slepem potniku*, je razvidno in naslednjih vrstic:

³ Po Zupan Sosič (2007: 181) je globalni spolni stereotip moški je glava, ženska srce, kar pomeni, da moški deluje razumsko, ženska ne. Razum je v naši kulturi pojmovan višje od čustev, zato naj bi bili moški več vredni. Iz globalnega stereotipa izhajajo naslednji stereotipi: ženska-temni kontinent, femme fatale, ženska-hišni angel in don Juan (Zupan Sosič 2006: 202), ki temeljijo na moških in ženskih stereotipnih lastnostih.

»Avtorjev pogled razkriva žensko in ženskost kot prevladujoči element človeštva. Vse ženske iščejo »svoj delček v univerzumu«, telesnost, verstva, komune slonijo na ženskah, ki poleg erotičnega iščejo eterično, nedopovedljivo, eshatološko.« (Zadravec 2005: 53)

Merčeve ženske niso v celoti fatalne, da bi moškega povsem omrežile in bi se zanje zapisal pogubi, čeprav jim včasih to deloma uspe (Adela omreži pripovedovalca *Šeste knjige sanj* in zaradi Ane iz *Čiste* ženske nekdo naredi samomor). Toda Adelo pripovedovalec na koncu spregleda in čeprav je umor že zagrešil, vsaj svoje srce reši iz njenih mrež. Ana se nikoli ni počutila kot fatalna ženska, čeprav je znala očarati moške. Prav tako ženske niso hišni angeli oziroma žrtvujoče se matere (cankarjanske), prej bi naredile vse zase in za svojega ljubimca kot za otroka. Tudi tiste matere, ki sicer pretirano skrbijo za otroka, tega ne počnejo, ker bi bilo to nujno potrebno, ampak ker jim tako ustreza. Moški niso don juani, saj so negotovi vase in v svoje sposobnosti osvajanja, zato se jih redko poslužujejo. Ženske jim podležejo zato, ker jih tisti trenutek same potrebujejo, ne, ker bi jih osvojili. Pravzaprav jih osvojijo one.

7 Odnos Merčevih junakov do literature, kulture in umetnosti

Ana iz *Čiste ženske* je rada brala samo časopise, še posebej prispevke o modi in zdravniških nasvetih. Kuharski nasveti je niso posebej zanimali, zato pa je v francoskih revijah gledala slike, nemške pa je sčasoma gladko brala. Merc se ponorčuje iz nje: »*Letnik in pol meščanske šole ni bil zaman.*« (Merc 2002: 27) V *Potopljenem zvonu* se vsi zelo zanimajo za kulturo, vendar večinoma samo iz dolgčasa, saj se nekaj mora dogajati, da jim popestri življenje. Poleg tega jim je vseeno, na kakšnem nivoju se odvija kulturno dogajanje. Baletne predstave ob glasbeni spremljavi so najprej prirejali otroci, potem pa je prišla na Bled mednarodna koreografinja in baletna pedagoginja Svetlana in dvignila raven predstav. »*Predstava je navdušila vse, ki so jo videli, in vse, ki so se spoznali na balet, ali so vsaj mislili, da se spoznajo.*« (Merc 2004: 25) Florjan je edini pravi umetnik med moškimi, in sicer je šolan glasbenik, a hkrati tudi matematik in fizik, poleg tega pa rad bere tudi knjige, včasih pa tudi časopise, torej je kulturnik s širokim obzorjem zanimanja.

V *Sarkofagu* je z umetnostjo povezan slikar, vendar sam ni posebno navdušen, da se njegova dela drugim zdijo tako dobra in so zato popularna med strokovnjaki in navadnimi opazovalci. V *Šesti knjigi sanj* v veliki vili, kjer živi Adela in je živel tudi domnevni pripovedovalčev oče, zbirajo knjige, a jih ne berejo. Zbirajo tudi uradne liste, faile, inkunabule. Glavno je, da se lahko pohvalijo z veliko zbirko česarkoli, ni pomembno, da so jo prebrali in je kvalitetna. V *Slepem potniku* je nad literaturo navdušen samo Svetlanin bivši mož Metod, ki veliko bere v ruščini. Ni povedano, kaj bere, toda med Rusi so mnogi kvalitetni klasiki, tako da je morda bral le-te.

V *Akacijevem drevoredu* je kratka zgodba *V poletje vrinjena zgodba*, kjer spoznamo uličnega umetnika, ki razstavlja slike na ulici. Riše jih sam, toda neka ženska začne trditi, da je neko sliko ukradel oziroma jo prekopiral. Vmes mu pove zgodbo, ki naj bi bila dokaz, da je slika res njena. Na koncu mu sliko ukrade in mu pusti deset tisoč tolarjev. Če je slika res tako neprecenljiva, kot ženska pravi, bi mu lahko pustila več denarja, oziroma če bi bila res ukradena, potem bi poklicala policijo. Tako pa ji je bila verjetno slika samo všeč in jo je želela imeti za malo denarja. Umetnost je bila tu ocenjena z denarjem, kar je verjetno zelo subjektivno ocenjevanje.

Umetnost tudi rešuje iz čustvene stiske in tako se je zgodilo v kratki zgodbi *Slika s krili metuljev iz Pege v očesu*. Glavni osebi umre mati, ki je zadnjih nekaj let živela v domu ostarelih in on jo je redno obiskoval. Po njeni smrti za spomin iz sobe v domu vzame samo sliko z metulji. Toda na poti domov na vlaku spozna privlačno sopotnico in dobi čustveno nadomestilo za mater in sliko vrže v smeti. Tako se sprva presenetljivo pozitiven odnos do umetnosti spremeni v nespoštovanje le-te.

Najbolj dolgo in široko razpravljanje o literaturi je prisotno v romanu *Potažba*, na kar nas opozori že podnaslov *Roman o spominih in literarnih nazorih kompilatorja dvornega norca Stehana*. Svoje delo pripovedovalec poimenuje knjižurina, kar morda kaže na to, da za svoje delo že vnaprej misli, da ne bo kvalitetno. To tudi ni njegov namen, saj gre za izpoved o življenju in mnenje o svetu. Zanimiva je oblikovanost besedila, vendar o tem kasneje, v poglavju *Jezikovna in stilna podoba Merčeve proze*. Bralce opozori, da je življenje romana možno samo v sodelovanju z njimi in da si želi biti podoben vzornikom, torej ostalim literatom, pa vendar različen od njih. Zato vsako medbesedilnost, ki jo v besedilu uporabi, tudi označi in poimenuje avtorja. To sicer spominja bolj na znanstven tekst, kjer je treba vse, kar prepíšeš oziroma črpaš iz nekega besedila, zabeležiti. Pa vendar je lepo, da avtor spoštuje delo drugih, saj v mnogih literarnih delih srečamo citate, ki niso zaznamovani. Avtor je tudi sarkastičen in pove, da nekatera mesta želi označiti zato, ker ve, da jih bralci ne bi prepoznali. Dejansko je literature, tako slovenske kot tuje, ogromno in en sam človek težko pozna vse, kar je nek avtor uporabil, sploh če se je potrudil poiskati dela manj znanih piscev. Razlog in izvor človekove potrebe po ustvarjanju povzame od španskega misleca (Merc 2001: 28):

»Kdo bi si ne želel na smrtni postelji vsaj delčka nesmrtnosti, ki je ne podeljuje poslednje olje, pač pa tiste posvetne, življenjske? Napisati knjigo je vendar sveto dejanje, ki te ohrani vsaj malo dalj časa na svetu, kot je namenjeno tvojemu razkroju in usmrajevanju zaradi naravnih procesov, če bi te slučajno okoliščine pustile zgoraj in bi te nihče ne pokopal in bi te žalostno razdejali ...«

Iz opisov življenja v Domu književnikov spoznamo, da literarno delo ne nastane kar naenkrat, iz glave, ampak se ga mnogo popravlja in preoblikuje, da postane kvalitetno. O romanu Stehan zapiše (Merc 2001: 110): *»Ni pravega romana, ki se ne bi ukvarjal z Bogom in tudi z ljubeznijo.«* Zanimivo je, od kod je izbral naslov za svoje delo *Potažba* – to je naslov soneta Jovana Vesela Koseskega, kar pomeni tolažba. Koseski je deloval v istem času kot Prešeren

in sicer ni pesnil tako visoke, komplicirane poezije kot slavnejši sodobnik, bil pa je zelo priljubljen pri takratnem občinstvu, bolj kot Prešeren. Morda mu Stehan želi biti podoben, želi, da bi ga vsi razumeli.

S posebno vrsto literature se ukvarja glavna literarna oseba v *Šesti knjigi sanj*. On piše priročnike za zdravo življenje in pomoč pri delu in si želi, da bi jih vsi, ki so jih kupili, tudi prebrali. Verjetno si vsak avtor želi, da bi njegovo delo nekdo prebral in ga seveda pozitivno ocenil. To je enako kot pri risanju; že otroci rišejo risbice tudi zato, da jih lahko pokažejo staršem ali komu drugemu in da jih ta človek pohvali ali poda konstruktivno kritiko. Pripovedovalec je resnično mislil, da bi njegove knjige lahko pomagale drugim k boljšemu življenju. Zanimivo je, da je pravzaprav pisal o področjih, ki niso bila del njegovega življenja, saj ni imel vrta, da bi lahko dajal navodila o pravilnem delu na vrtu, ni se zdravo prehranjeval, da bi lahko delil nasvete o tem, ni se ukvarjal z nego telesa in tako dalje. Verjetno je knjige sestavil iz knjig drugih avtorjev, kar je danes popularno početje.

V *Dantejevi smrti* spoznamo, kako pomembno je, kdo bere neko delo, kako ga razume in kakšno kritiko poda o njem. Če ima nekdo prepričanje, da je na svetu samo ena resnica, bo vsako delo, ki bo govorilo o nasprotnem, označil za slabo oziroma celo za škodljivo. Zato bi Danteja lahko obsodili za heretika, saj v tistih časih enostavno ni bilo možnosti, da bi kdo ne bi verjel, da Bog vpliva prav na vsako stvar. Dante je na primer verjel, da na začetek in konec vojne ne vpliva Bog, temveč ljudje sami. Za ostale je bilo to nepojmljivo.

9 Čarovnice in usoda

V kar nekaj romanih je prisotno vraževerje ali pa čarovnice oziroma ljudje (ciganka), ki znajo napovedovati usodo. Tako je tudi glavni problem *Galilejevega lestenca* to, da ljudje verjamejo v čarovnice. In tega ne počnejo samo v sedemnajstem stoletju, temveč celo v dvajsetem in prav gotovo ponekod po svetu še v enaindvajsetem. Zakaj ljudje sploh proglasijo nekoga za čarovnika ali čarovnico? To storijo zato, ker so posamezniku nevoščljivi zaradi po njihovem mnenju nadnaravne moči, s katero lahko stori dejanja, ki jih večina ne zna oziroma ne zmore. Toda to ni nadnaravna, neracionalna moč, večinoma je bolj znanje. Za čarovnico je bila proglašena skoraj vsaka ženska, ki je precej vedela o zeliščih oziroma naravnih zdravilih, s katerimi je lahko pomagala ljudem ozdraveti. Vendar pa je bolezen vedno nepredvidljiva in je lahko prišlo do zapletov, zato so žensko takoj obtožili čarovništva in ji prisodili krivdo za človekovo smrt in druge nesreče. Moški so imeli nekoliko več privilegijev, saj je bilo zanje normalno, da so imeli več znanja kot ženske. Zaradi tega razloga so v zgodovini sežgali manj čarovnikov kot čarovnic. Vzrok tega naj bi bila tudi mizoginija, »*neracionalen in nerazumljiv strah moškega pred žensko*« (Zupan Sosič 2007: 185). Do trinajstega stoletja je cerkev za čarovnice predvidevala le cerkveno kazen oziroma pokoro, kasneje pa je to postalo krivoverstvo, ker naj bi se taki ljudje družili s hudičem in so jih začeli najprej obešati, potem pa sežigati, seveda jim je prej sodila inkvizicija. Nekateri kmetje inkvizicije sploh niso uspeli pričakati in so kar sami sežgali nekaj žensk. Inkvizitorja Institoris in Sprenger sta leta 1487 izdala priročnik *Malleus maleficium (Kladivo čarovnic)* kot pripomoček sodnikom pri zasliševanju in sojenju.

Če se spet vrnemo h *Galilejevemu lestencu*, lahko takoj opazimo dejstvo, da apotekar Melhior Ksaver Kranjc ni bil nikoli obtožen, da ve preveč o zdravilih, ker je bil moški. Ko bi ga morala naslediti Amalija, so se ostali moški takoj ustrašili njenega znanja. Ker je uživala v moški družbi in ker je očitno dovolj privlačna, da je lahko dobila vsakogar, ki si ga je želela, so jo obtožili, da je čarovnica. »Strica« ni zanimalo dejstvo, da je celo življenje ponoči prihajal k njej in jo posiljeval in da takrat ni bila prav nič podobna čarovnici, saj bi se ga v tem primeru verjetno lahko kaj hitro znebila. Še najbolj čarovniška zadeva, ki jo izvemo o Amaliji, je, da mladi slikar Danijel trdi, da se je ona med spolnim odnosom z njim pomlajevala. Imela naj bi tudi majhen rep, kot ga ima hudič. Za čarovnico obtožijo tudi Josephino, ki je prav tako zdravila ljudi in pomagala dojenčkom na svet. V besedilu srečamo

še bedenje ob mrliču, ko naj bi zbrani ljudje najprej molili in peli, si pripovedovali zgodbe, kasneje pa naj bi se žalost spreobrnila v veselje in s tem naj bi se ubranili mrtvečevega zlega vpliva. A v *Lestencu* Amalijo ob bedenju straši vaški norček in s tem ne napoveduje ničesar dobrega, kar se izkaže za resnično. Prisotno je tudi vraževerje glede oglašanja ptic oziroma tega, kaj s svojo prisotnostjo ali oglašanjem napovedujejo.

Tudi v *Čisti ženski* je prisotno vraževerje pri oglašanju ptiča. Ko je Ana ležala v bolnici, ker se ji je rodil mrtev otrok, je poslušala oglašanje ptiča. Prepričana je bila, da če bo določila, da je to čuk, bo umrla, saj je čuk znan kot znanilec smrti. Če pa si bo rekla, da je kak drug ptič, potem bo preživela. Še enkrat kasneje v zgodbi je zaslišala ptiča, in sicer proti koncu zgodbe, ko je Ptuj osvobojen, Bassin še ni v taborišču in mirno spi v svoji postelji, ona pa vse dneve presloni na oknu. V mestu je bila tišina, ki je postajala zloveščča, slišati je bilo le ptiča, katerega oglašanje se ji je zdelo kot prerokba. Tudi zdaj se ji je zdelo, da sliši čuka, in se je spraševala, ali najavlja njeno smrt ali smrt koga drugega. »Spomnila se je, da je enkrat, davno, že tako stavila z naravo. In dobila.« (Merc 2002: 132)

V *Slepem potniku* zasledimo veliko vlogo usode oziroma vraževerja. Pravzaprav je cel roman pripoved o tem, ali se bo glavni junak uspel upreti svoji usodi, kajti vanjo verjameta tako on sam kot tudi Cvetka. Ko je Urban v bolnici in ga prideta ona in Ilc pogledat, ju on ne prepozna in pravi, da dvomi, da sta njegova starša sploh kdaj obstajala. »Cvetka ga je gledala odtujeno, spominjala se je prerokb, napovedi, da s tem otrokom tako nikoli ne bo nič, ker je razvjen, spominjala se je sovraštva, tujosti, s katero ga je gledal vedno njen možki. Torej nima možnosti. Nikoli jih imel.« (Merc 1999: 330) Cvetka torej popolnoma verjame prerokbi, ne dopušča možnosti, da bi lahko bilo drugače. Tudi po SSKJ je usoda tisto, 'kar po verovanju nekaterih ljudi določa potek človekovega življenja tako, da se nanj ne da vplivati'. V usodo verjame tudi Urban sam, nekako si jo zamišlja, čeprav si sprva dopoveduje, da ni vraževeren. Toda na poti v Novo mesto si ne upa k Mirjam, preden ne bi od ciganke vsaj približno izvedel, kaj se bo zgodilo. Ko prihaja na kraj, kjer živijo Cigani, se mu zdi, da je Zora že prej vedela, da bo prišel. Še preden on odpre usta, mu ona že pove, da ga določajo ženske, ker so ga zaznamovali mati in njeni ljubimci. Svetuje mu, naj uniči glavno žensko, saj bo nesrečen, dokler bo ona živa. To se sliši kot iz pravljice, pa vendar drži. Pove mu še, da ni človek, ki bi lahko pridobil dovolj denarja. Kar Urban razume kot jasnovidnost, bi sama lahko razložila tako, da je Zora poznala njegovo življenje (bodisi ji je kdo pripovedoval o njem) in mu je samo povedala resnico, ki jo je poznal tudi sam. Na koncu se Urban poskuša upreti usodi na

tipično merčevski način – z ubojem treh moških, ki niso krivi za njegovo usodo. Lahko bi rekli, da je neprištevni, ko to stori, vendar sama mislim, da ni.

Ciganka pride tudi pred observatorij, ko je Svetlana dežurna. Moške prosi za vodo in v zameno bi jim prerokovala. Oni ji dajo pivo in se smejejo njenim prerokbam o drugačnem svetu, ki bo svet tišine, stalne mlečne svetlobe, ljudje bodo sami. Napove jim, da bo danes za vsakega konec lepega sveta. Po Urbanovi zaslugi ga je res.

Pehta iz *Potopljenega zvona* se je včasih imenovala Magdalena Žerjav. Čeprav nikomur ni storila žalega, so se je vsi bali, tako otroci kot odrasli, pa vendar so jo vsi vedno sprejeli pod streho, ko je prišla na vrsto njihova hiša za njeno bivališče za kake tri tedne. Verjeli so namreč, »da ima v sebi nekaj čarovniškega in da negostoljubje lahko kaznuje z urokom nad živino ali letino ali celo nad družino.« (Merc 2004: 12) Nikoli ni govorila, vedno je grdo gledala in po vsej verjetnosti ni bila verna, ker se nikoli ni prekrižala ali molila. S seboj je vedno nosila mačka in če je ujela katerega od otrok, ki se je norčeval iz nje, je od njega zahtevala, da poboža mačka. To je bilo najhuje, kar je kdajkoli storila hudega. Maček je imel posebno moč ločevati dobre ljudi od slabih in on je s Pehtino prisotnostjo čudežno vzel spolno moč nekemu moškemu, ki je hotel posiliti Almo. Pehta je vedela, da je Alma iskala Florjana, čeprav ona tega ni nikomur povedala. Pehta je tudi opozorila Florjana, naj bo previden pri svojih odkritjih in naj o njih ne govori drugim. Pri tem ne gre za nobeno čarovnijo, saj je Pehta ves čas hodila naokoli in je slišala mnogo ljudi med pogovorom. Ljudje so mislili, da jih ne razume, zato se niso kaj dosti menili zanjo in so govorili naprej. Ko je Pehta pričakala Florjana, ki je priplaval z otoka, ga je peljala v skedenj, kjer mu je pripravila hrano in prostor za spanje. On se je ob njej počutil popolnoma varnega, čeprav se niti ni mogel spomniti, kdo že je ta ženska.

Svingali, mojster čarovništva in telepatije, kot je predstavljen, je res imel poseben vpliv tako na ljudi kot na živali. Tri psičke, ki niso ubogali svojih gospodaric in so bili zelo živahni, je hipnotiziral kadarkoli in so ga pridno ubogali. Hipnotiziral je tudi tri mulatke, varuhinje mladega Indijca, tako da ga niso nagnale stran med pogovorom z njim. Svingali je vzpostavil telepatski stik s Pehto in ji na policijskem zaslišanju vdahnil odgovore. Da je imel vse te sposobnosti, naj bi bila zaslužna njegova grba. Zaradi posebnih sposobnosti je slišal zvonjenje potopljenega zvona, nazadnje je hipnotiziral še vse ostale, da so ga slišali.

10 Jezikovna in stilna podoba Merčeve proze

Nekatera Merčeva besedila so si glede stila med seboj zelo podobna, kar ga ne uvršča med boljše slovenske pisatelje. To so romani *Šesta knjiga sanj* in *Slepi potnik* in nekatere kratke zgodbe. V teh besedilih se sicer pojavijo določeni jezikovno zanimivi odlomki, na splošno pa je čutiti nedodelanost tekstov, saj se včasih zelo težko berejo in ne prinašajo ugodja. Tudi glavna junaka sta si značajske podobna. Ker sta romana moderna, spoznavamo notranjost junakov in ugotovimo lahko, da delujeta zelo podobno. Oba ubijata, ker s tem iščeta izhod iz notranje stiske in bežita od žensk in izpraznjenega sveta. Oba imata neurejeno družino, ker očetov nista poznala, materi pa sta gospodovalni. Razlikujeta se le glede spolnosti, saj je en prvi junak imel razmerje samo z eno žensko, drugi pa s precej več ženskami. Eden ali drugi bi moral imeti kakšno bolj pomembno razliko, da bi za tekst lahko rekli, da prinaša nekaj novega, drugačnega, morda boljšega. V drugih tekstih je Merc bolj inovativen, na primer v romanih *Potažba*, *Sarkofag* in *Dantejeva smrt* in v nekaterih kratkih zgodbah. *Galilejev lestenec*, *Čista ženska* in *Potopljeni zvon* nam predstavijo trivialno zgodbo, pa tudi jezikovno večinoma ne izstopajo iz povprečja. Slednja dva sta zelo hitro berljiva romana zaradi zanimivih zgodb in presenetljivo je, da nista doživela večjega odziva med bralci trivialne literature. Merc pravi, da so njegovi teksti deloma avtobiografski in da v njih obračunava z okolico, vendar je težko ugotoviti mesta, v katerih bi se to čutilo. Morda zato, ker je o njegovem življenju znanega premalo. Poleg tega pravi, da ne mara ironije v romanih, vendar jo včasih uporabi in ravno to prinese besedilu pozitivne točke. Škoda je le, da ironijo in sarkazem uporablja v tistih romanih, ki imajo trivialno zgodbo, zato delo ne more biti resnično kvalitetno.

Potažba je z oblikovnega in jezikovnega stališča zanimiv roman in prav v tem kar malo preseneti. Že predgovor *Pismo mojemu uredniku in bravcu* nas opozori, da bo jezik v tem besedilu nekoliko drugačen. Kaj kmalu ugotovimo, zakaj. Zgodbo in svoje komentarje nanjo nam predstavlja pripovedovalec, ki je sedaj star že blizu devetdeset let in je zato »stare šole« in ima v glavi slovnične predpise iz Pravopisa 1963 in govor njegove mladosti. Uporablja tudi besede, ki jih sam tvori, npr. knjižurina in grozničavo, in pa zelo strokovne besede, npr. somnabulistično, ki jih mora bralec preveriti v slovarju tujk. Ves čas vzpostavlja stik z bralcem in ga nagovarja. Vsako stvar podrobno razloži, da bralec ne bo zmeden in zato je polno tudi opomb. Iz romana veje ironičen odnos do bralca in prepričanost, da bralec ne bo

prepoznal vseh medbesedilnih zvez in navezovanj, saj zapiše: »Cenjeno bravstvo pa tako ne bo prepoznalo vsega, kar je pokradenega ali prinesenega od drugod, znešenega na kup v tem romanu, in se bo moralo zanesti na moje poštenje in opozorila.« (Merc 2001: 8). V opombah avtor podaja predvsem vire, pa tudi svoje dodatno mnenje do trenutnega dogajanja v zgodbi. Npr. opomba 14 (Merc 2002: 18): »In priznajte, ženske ne morejo biti zgolj meteorološki pojem (razen kadar jih nosijo viharji – čustev, hormonov, zaljubljenosti, gona itd.)«. Avtor zapiše tudi nekaj pikrih na račun slavistov (ne razlikuje med slavisti in slovenisti), npr. v opombi 115 (Merc 2001: 151): »Zopet ljubi slavisti, nikar, prizanesite nam, ki se trudimo – nedoločnik je tako lepo sredstvo, pa se ga moramo tako prevajalci kakor ustvarjalci zaradi vašega poostrenega posluha izogibati, z vami vred preganjati ... pri meni in mojih letih pa povem, da je bila to pred drugo vojno pogosta oblika ...« Če pripovedovalec zgodbi, ki jo predstavlja v romanu, ne bi dodal ironičnega odnosa do nevednega bralca in če se ne bi norčeval iz samega sebe in ostalih nastopajočih likov, bi bilo besedilo dolgočasno in zgodba trivialna. Tako pa s postmodernističnimi elementi citatnosti, medbesedilnosti in včasih tudi parodičnosti postane vredno časa, ki nam ga vzame, da ga preberemo.

V *Čisti ženski* je zgodba trivialna. Ko začnemo brati, nas preseneti dejstvo, da v glavni vlogi srečamo žensko, kar je pozitivno, saj v večini slovenskih romanov še danes prevladujejo moški junaki. Ana se sicer osamosvoji in je aktivna junakinja, saj si svojo usodo oblikuje sama in ne tarna, vendar je njen poklic prostitucija. Iz finančne in socialne krize se torej ne dvigne z umom, temveč s telesom. Tudi pripovedovalec se zato včasih ponorčuje iz nje, vendar premalokrat, da bi junakinjo in zgodbo rešil trivialnosti. Jezik v romanu je preprost, brez metaforike in drugih jezikovnih figur. Na začetku romana je pri opisu Ptuja in Ptujčanov prisotna ironija. Ti naj bi bili zelo ponosni, »da je bila mati zadnjega cesarja rimskega imperija pred razpadom Romula Augustula doma prav s Ptujem. Kaj več se o njej ni vedelo, a za naivnost nemškega pojmovanja duha v mestu je bil ta podatek živ dokaz o tradiciji germansko-rimskega porekla njihove kulture in duha.« (Merc 2002: 8) Mladi Ptujčani so vedeli, kako je treba ravnati z nadrejenimi v službi in predvsem z njihovimi soprogi, da so prišli do kakih ugodnosti, boljših služb, boljših vlog v gledališču itd. Pomembna je bila tudi »pametna poročitvena politika, ki je temeljila na ljubezni med primernimi ljudmi istega družbenega razreda. V spalnicah staršev teh otrok, v zaupnih krožkih žensk in ob biljardu moških so se sklepale zaljubljenosti med njihovimi otroki.« (Merc 2002: 10) V mestu je delovala tudi hiša veselja in razvrata, ki pa je bila resno vodena, saj pijančevanje v njej ni bilo dovoljeno, dekleta je dvakrat na teden pregledoval zdravnik, pa tudi za odnos do vere je bilo

poskrbljeno, saj so morala enkrat na teden k maši, ob večjih praznikih pa se v cerkvah niso smele kazati. Ženske, ki so delale v tem »pufu«, kot avtor poimenuje častljivo institucijo, so bile po lastnih trditvah vedno tujke, nikoli domačinke. »Ljudje iz obeh ministrstev, ki sta dali dovoljenje, so poznali probleme, ki jih prinaša takšna ustanova v mesto, in poznali probleme, če takšne ustanove v mestu ni.« (Merc 2002: 14). Pisatelj ne opiše naravnost svojega odnosa do prostitucije, vendar skozi ton pisanja spoznamo, da se posmehuje. Kakšen Ptujčan bi lahko vse opise vzel preveč zares, zato ga je treba opomniti, da gre za literaturo, v kateri ne smemo iskati dokazljive resnice.

Galilejev lesteneč stilno in jezikovno ni prav blesteč, mogoče je to pogojeno s tem, da je to avtorjev prvi roman. Ker nas ob branju spominja na Jančarjevega *Galjota*, ju lahko primerjamo in ugotovimo, da je *Galjot* stilno veliko bogatejši, saj vključuje mnogo ironije ob pripovedovanju. V *Galilejevem lestencu* pa je zgodba samo povedana, ne da bi avtor nakazal svoj odnos do zapisanega. Poleg tega so zelo konkretni opisi mučenja ljudi mogoče malce odveč. V romanu je polno stereotipov, ki jih avtor ne poskuša razbiti ali jim dati nov pomen. Bolj podrobno se je s tem romanom in njegovimi junaki ukvarjal Gašper Troha v svoji diplomski nalogi.

Šesto knjigo sanj nam pripoveduje mlad moški, ki ni bil vajen govoriti, ko je bila mati še živa. To se mu pozna tudi pri pripovedovanju zgodbe, saj sprva uporablja veliko kratkih stavkov, vendar se v nadaljevanju spet navadi govoriti, zato uporablja daljše povedi. Zanimivo je, da mi lahko preberemo njegove misli, vendar moramo upoštevati, da jih ni izrekel naglas in da njegovi sogovorniki ne vedo, kaj bi rad povedal. Zato govorijo po svoje in njegova molčečnost jih skoraj ne moti. Zgodbo začne tako, da nam pove, o čem bo pisal in se z retrospektivo vrne v preteklost. Manjka precej vejic ali pa so na napačnem mestu, je pa tudi nekaj zanimivih domislic, npr. »Kakor velik, zelo velik sončni dežnik, no, sončnik, sem mislila reči ...« (Merc 2006: 87). V besedilu srečamo tudi uganko, ki se glasi: »Les na les, platno vmes, štiri duše, pet teles.« To je seveda krsta z mrličem, ki jo nesejo štirje pogrebci.

Dantejeva smrt je dnevniški roman, ki nam ne poda točnega datuma pisanja, pač pa začne s prvim dnevom pisanja, ki je četrtek, in piše približno dva meseca. Glede na opise ozvezdij in vremena lahko presodimo, kdaj se to dogaja. Pisal naj bi od konca marca do srede junija. Dante skuša opredeliti svoj odnos do ljubezni, družine in vere oziroma Boga. Ta odnos je vse prej kot tradicionalen in odstopa od večine v dvanajstem stoletju, ker dvomi v Boga in mu

odvzema vsemogočnost s tem, ko predpostavlja, da je za marsikaj odgovoren človek, ne Bog. Na prvo mesto po pomembnosti ne postavi družine, temveč svoje delo. To ga razlikuje od drugih Merčevih junakov, podoben pa jim je v tem, da ne zmore (več) prave ljubezni, zanj je pomembna le še telesnost. Ker je Dante bolan, je mestoma nezanesljiv pripovedovalec. Preden začnemo brati roman, se moramo spomniti osnovnih značilnosti Božanske komedije Danteja Alighierija, kajti v nasprotnem primeru smo ob branju malce zbegani.

Sarkofag predstavlja zgodbo slikarja, ki naj bi sodil med višje sloje na družbeni lestvici, bodisi zato ker je umetnik ali/in ker ima dovolj denarja. To poskuša slikar dokazati tudi s svojo govorico, svojim načinom govora, ki pa ne deluje vzvišeno, ker slikar tako pač vedno govori, tudi doma. Tako posebno govorico Andrej Skubic v *Obrazih jezika* poimenuje sociolekt in ravno Merčevemu slikarju ter še nekaterim likom Rebule in drugih prisodi, da govorijo prestižen sociolekt. To se kaže v izbirah besed in tvorjenju povedi, čeprav pripovedovalec sam besedam ne daje velike teže: »Besede izničijo ljubezen do domovine, svobode, zasejejo strašni dvom v red in pravičnost, v lastno videnje sveta, človeka naredijo opreznega in preplašenega, da je v vsaki izgovorjeni besedi zlo in past.« (Merc 1997: 9) Res je, da dejanja lahko govorijo drugačno zgodbo kot besede in jim gre tudi bolj verjeti. Zgodba je zanimiva, čeprav spet pride do umora, ki ga izvrši glavni junak. Pravega konca ni, ne izvemo, ali se junaku uresniči največja želja in se mu uspe vrniti v kraj otroštva in ali sploh preživi. Slikar deluje kot eden najbolje izdelanih Merčevih likov, ker trdno stoji za svojim mnenjem, ostalim je podoben le v tem, da ima probleme z žensko.

V romanu so opisi zelo natančni in slikoviti. Na primer ko se slikar vrne v Kozare k ženi, se mu zdi ta popolnoma neprivlačna: »... oči okrogle in zlobne, kakor dve plitvi luži na makadamski cesti, koža je bila kakor izsušena zemlja, hrapava, trda, spokana. Prekrivala je telo, in ker ni bilo več veliko las, sem videl, da je na lobanji tako tanka, da komaj prekriva lobanjske šive. Lasje so bili kakor jesenski oleseneli redki trsi v vetru. Lomljivi in brez pigmenta.« (Merc 1997: 248) Poleg tega zasledimo tudi opis uganko. To pomeni, da avtor neko stvar podrobno opiše, mi pa moramo sami ugotovi, za kaj gre. Na primer: »... s prsti rok sem čutil sivkasto zeleno in rumenozeleno lubje drevesa, ki je bilo kakor odpadajoči omet mogočne stavbe ...« (Merc 1997: 193) Iz tega opisa lahko ugotovimo, da gre za drevo platano. Rad ima dolge povedi, na primer na 107. strani sta samo dve povedi, ki se nadaljujeta še na 108. strani. V romanu se prepletajo trije časi, slikarjevo otroštvo, čas revolucije, zapora in bolnišnice ter sedanji čas. Le prvi čas je bil tak, da se ga rad spominja in zato v spominih

beži daleč nazaj. Tam ga ni mogel ujeti nihče, ne zasliševalci, učitelji, ne žena. »Vdirali so vame, lomili so me, vedno globlje so me potiskali v samoto, v podobe iz Kozar, v varen svet starih staršev.« (Merc 1997: 14) Kadar opisuje spomine na otroštvo, je čutiti, kot bi jih pripovedoval z nasmehom. Svoje pričakovanje smrti opiše tako, da ga primerja z letom muh. Bolj ko se bliža jesen, bolj so muhe počasne, tako kot je počasen on. Tudi ustvarjalen ni več.

Jakobova molitev se začne s predstavitvijo kaplana Jakoba Bema, ki je neomajno verjel v Boga, in z njegovo molitvijo iz prve maše na nedeljo, 14. julija 1940. Na dvajseti strani se začne prvoosebna pripoved, nato sledi spet tretjeosebna. Tako se pripovedovalec menja skozi celoten roman, na ta način pa o Jakobu izvemo več, saj nam prvoosebni pove o svoji osebni, notranji plati, predstavi svoje videnje sveta, tretjeosebni pripovedovalec pa je vseveden in nam pove tudi tisto, česar Jakob ne ve in zato tudi ne more razumeti vseh dogodkov oziroma zakaj se določene osebe obnašajo tako, kot se. Bralec je torej na boljšem, saj ve več. Opazujemo lahko, kako vojna spremeni ljudi. To pisatelj pove čisto preprosto: »Nista mogla več naprej s pogovorom. Vojna je bila med njima.« (Merc 2003: 259) Z molitvijo poskuša glavni junak pomagati vsem, tudi sebi, vendar mu to ne pomaga, da ne bi pristal v taborišču. Molitve so si skozi roman med seboj podobne, so obrazci, ki jih Jakob sprti prilagaja. Zgodba se od zgodb drugih romanov, ne samo Merčevih, razlikuje v tem, da ljubezen v povezavi z erotiko ni vključena, ker je Jakob duhovnik. Roman se dogaja med vojno, ki ne prinaša ničesar dobrega, zato je negativno tudi vzdušje. Junaki nimajo ničesar, kar bi jih razvedrilo. Negativno vzdušje je dobro prikazano s tem, da si v nekem odlomku vsi liki želijo dežja, ker je zelo soparno in ker si želijo, da bi se moreče vzdušje spremenilo. Vendar dežja ni in nič se ne spremeni na bolje. Tudi bralec si želi, da bi se zgodila kakšna pozitivna stvar, vendar se ne, zato ostaja vzdušje brezupno in uničuje voljo do branja.

Potopljeni zvon je enostaven roman, temelječ na legendi in ljubezenskih pripetljajih. Stil pisanja je lahkoten, hitro beroč, brez jezikovnih posebnosti. Rada bi opozorila na odlomek s konca romana in sicer na lep prizor iz narave. Narava sicer v Merčevih delih ne odigra prav velike vloge, tu pa ima posebno vlogo, saj jo spoznamo kot mogočno in pristno, kjer se lepe stvari zgodijo kot nekaj naravnega, brez sprenevedanja. To se zgodi v *Potopljenem zvonu*, ko laboda zaplešeta paritveni ples, k temu ju spodbudi zven Florjanove piščali. Le redkim ta prizor ne seže v srce. Čeprav vsi prisotni ljudje pričakujejo parjenje, tega ne dočakajo, saj laboda trikrat ponovita ples, nato pa se spustita v vodo. Nadalje, ko pride Florjan k Almi in se usede poleg nje ter vsi lahko vidijo, da sta par, Merc Almo primerja z labodico, ki je »izražala

svojo vdanost in radost, pokornost in srečo in pričakovanje na paritev.» (Merc 2004: 211) Ravno zato sem že prej omenjala, da lahko edino med Florjanom in Almo opazimo resnično ljubezen, vendar ta srečna ljubezen doda svoj delež k trivialnosti zgodbe. Ta trivialnost se morda opazi v tem, da roman ne prinaša ničesar novega, presenetljivega. Poleg tega avtor sledi dramatskemu trikotniku (zasnova, zaplet, vrh, razplet, razsnova) zelo natančno in vsakemu delu trikotnika določi približno enak del romana (enako število strani).

Med kratkimi zgodbami pozitivno izstopa *Biti tujec, biti Fin(ec)*, kjer na humoren način predstavi Finsko, Helsinke in kako se njegov literarni junak tam (ne) znajde. Glede na združeno Evropo je precej nepomembno, da nam je finščina nerazumljiva, saj skoraj vsi znajo angleško. Skoraj. Junaka namreč tišči na veliko potrebo in ko končno uspe priti do javnega stranišča, ne razume gospoda, ki mu v finščini razlaga, da mora prijeti kljuko, saj drugače vrat ne bo več mogel odpreti. Junak je preveč fin, da bi to storil, zato se vrata zaprejo in tako ga krepko tepe po glavi finost med Finci. Zgodba banalnost izločanja predstavi na nov, zanimiv način.

V *Zlati ribici* avtor junakovo notranje počutje izgubljenosti, nemoči in strahu dobro opiše z uporabo kratkih stavkov. Tudi v drugih kratkih zgodbah na začetku včasih uporablja kratke stavke, ki včasih delujejo, kot bi spremljali pogovor, v katerem pripovedovalec govori poslušalcu, ne pa piše zgodbo. Deluje, kot da ne bi imel časa premisliti, kaj bo rekel, in zato niza stavke. Vendar ima čas, saj piše. Včasih spremljamo tudi junakove misli. Naj ponazori to odlomek iz zgodbe *Zvonovi svetega Petra*: »Pogledala se je v zrcalo. Ženska v zrcalu ji je rekla, da ni mogoče, da bi kaj opazil. Nihče ne more nič opaziti. Počutila se je dobro. Prej je pospravila sobo. Vse je poravnala, vse je uredila.« (Merc 2006: 143) Zanimivo je tudi, da je v vseh delih zelo malo narekovajev, da bi se ločil premi govor od odvisnega, zato mora bralec natančno brati.

Roman *Slepi potnik* ima tak naslov zato, ker je bil glavni junak nekoč slepi potnik na ladji in na njegovo srečo ga niso odkrili. Včasih se zdi, da je slepi potnik tudi v svojem življenju in njegova neaktivnost zmoti braleca. Avtor ne vzpostavlja nobenega odnosa do napisanega. Pripovedovalec je vsevedni in tretjeosebni, zato obilica kratkih stavkov deluje okorno, saj nimajo ne vloge znanilcev vzdušja niti ne ponazarjajo na primer otroškega govora.

Sklep

Dušan Merc je napisal devet romanov in tri zbirke kratkih zgodb. Besedila imajo skupne teme, ki so rdeča nit njegove proze. Nekateri liki so si med seboj zelo podobni, tako da postanejo dolgočasni, drugi pa so bolj izdelani in zato kvalitetnejši.

Posvetila sem se liku matere v njegovi prozi in ugotovila, da srečamo dve vrsti mater. Ene so pretirano skrbne in sinove nehote omejujejo pri vsem, kar počnejo. Druge matere so popolno nasprotje, saj sinove zanemarjajo, zaničujejo in se pred njimi pojavljajo tudi v najbolj intimnih položajih, saj si sploh niso želele biti matere. Obe vrsti mater sinove pehata v duševno neravnovesje in jim onemogočata vzpostavitev normalnih odnosov z drugimi ljudmi in zveze z žensko. Sinovi se zato zatekajo k nasilju in se s tem poskušajo rešiti iz spon. Lik ženske v Merčevi prozi ima prav tako dvojno podobo, a prevladuje tista, ki ima do spolnosti zelo, včasih celo preveč sproščen odnos. Ženske imajo namreč tudi po več partnerjev hkrati in četudi so intelektualke, znanstvenice, so zelo strastne, čutne, nič ne razmišljajo. Hitro se podredijo moškemu, celi njihovi prepovedi ljubkovanja lastnih otrok.

Če je oče glavnih junakov še prisoten v življenju otrok, ga spoznamo kot nasilnega nad njimi ali/in nad materjo. Večinoma pa se sploh ne menijo za otroke in kmalu umrejo ali so celo neznanjani. Ženske jim predstavljajo zadovoljitev potreb, ne zdijo se jim primerne za pogovor in redki čutijo pravo ljubezen do svoje izbranke. Nad ljubezen postavljajo razum. Čeprav se navzven delajo močate, so lahko v sebi zelo šibki in se žensk tudi bojijo. Srečamo homoseksualnost med moškimi, ki je razumljena kot anomalija.

Posebno poglavje v Merčevi prozi predstavlja erotika. Primerjala sem jo z erotiko v romanih Vitomila Zupana in ugotovila, da večino Merčevih likov spolnost obremenjuje, čeprav imajo do nje sproščen odnos, Zupanovim pa predstavlja odrešitev. Zupanov Levitan in Merčeva Stehan in Dante so si podobni v tem, da enačijo pero in penis. Ko izgubijo potenco, izgubijo tudi ustvarjalnost. Merčev slikar to predela v enačenje čopiča in penisa. V romanih obeh pisateljev srečamo kar nekaj spolnih drugačnosti, pri Mercu homoseksualnost, skupinski seks, nekrofilijo, voajerizem, nimfomanijo ter to, da si mati in hči delita ljubimca. Merc uspe razbiti nekatere spolne stereotipe s tem, da moškim likom ne pripíše samo tipičnih moških lastnosti

(npr. razum, logika, aktivnost, pogum), temveč tudi ženske (npr. nežnost, pasivnost, toplino) in obratno.

Večina Merčevih likov se za umetnost in kulturo ne zanima, izjema sta glasbenik Florjan in slikar. Slednji je zelo cenjen, vendar nad svojim ugledom ni navdušen. V romanu *Potažba* se pripovedovalec ukvarja s problemom prepisovanja in citiranja, v *Dantejevi smrti* pa spoznamo, kako pomembno je, kdo bere in razlaga neko delo: tak, ki dopušča več mnenj ali tak, ki pozna eno samo resnico.

Pomembna je vloga usode, saj večina junakov vanjo verjame in misli, da ji ne more ubežati. Vraževerje se pojavi tudi takrat, ko junakinja posluša oglašanje ptiča in se sprašuje, komu bo prinesel smrt. Srečamo več ljudi s posebnimi lastnostmi, ki si jih lahko bralci racionalno razložimo, junaki pa ne. Take so tudi čarovnice, ki so jih morili, ker so se bali njihovega znanja.

Jezikovna in stilna podoba Merčeve proze je raznolika, saj niha od preprostega jezika, ki nima umetniške vrednosti, k jezikovno bogatim in stilno zanimivim odlomkom, ki so sicer v manjšini. Nekatera besedila so kvalitetna zaradi jezikovnih sredstev, kot je npr. posebna vrsta opisa – opis uganka ali stilnih sredstev, kot je ironija. Druga besedila pa so nekvalitetna zaradi preprostega izražanja, preobilice kratkih ali dolgih povedi brez posebne vloge in trivialne zgodbe.

Viri

Dušan Merc: *Galilejev lesteneč: roman*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura 1996 (Zbirka Prišleki).

--: *Sarkofag*. Ljubljana: ŠOU, Študentska založba, 1997 (Knjižna zbirka Beletrina).

--: *Slepi potnik*. Ljubljana: ŠOU, Študentska založba, 1999 (Knjižna zbirka Beletrina).

--: *Potažba: roman o spominih in literarnih nazorih kompilatorja dvornega norca Stehana*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2001.

--: *Čista ženska*. Ljubljana: Image management, 2002. (kot posebna priloga reviji Glamur)

--: *Jakobova molitev: roman*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2003 (Zbirka Prišleki).

--: *Golo mesto: kratke zgodbe*. Ljubljana: Študentska založba, 2003 (Knjižna zbirka Beletrina).

--: *Potopljeni zvon: operetni roman*. Ljubljana: samozaložba, 2004.

--: *Pega v očesu: kratke zgodbe*. Maribor: Litera, 2004.

--: *Šesta knjiga sanj*. Ljubljana: Študentska založba, 2006 (Knjižna zbirka Beletrina).

--: *Akacijev drevored*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2006 (Zbirka Prišleki).

--: *Dantejeva smrt*. Maribor: Litera, 2007.

Vitomil Zupan: *Levitan*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2001. (Knjižnica Kondor: izbrana dela iz domače in svetovne književnosti)

Literatura

Knjižne izdaje

Album slovenskih književnikov. Ur. Aleksandra Lutar Ivanc. Ljubljana, Mladinska knjiga, 2006.

Enciklopedija Slovenije Ce-Ed. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1988.

Gašper Troha: *Drago Jančar: Galjot / Dušan Merc: Galilejev lesteneč: vprašanje specifičnosti slovenskega romana po letu 1991: A diplomsko delo*. Ljubljana: 2001.

Andrej Skubic: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba, 2005.

Franc Zadavec: *Slovenski roman dvajsetega stoletja. Tretji analitični del in sinteze*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc; Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2005.

Revijalni članki

Matej Bogataj – oseba, ki intervjuva; Andrej Hieng, Dušan Merc, Feri Lainšček, Andrej Blatnik – intervjuvanci: Proza: četrtek, 27. maj. *Literatura* letn. 11, št. 99/100 (sept./okt. 1999). 2–16.

Valentina Fras – oseba, ki intervjuva; Dušan Merc – intervjuvanec: Intervju z Dušanom Mercem. *Apokalipsa* št. 48/50 (2001). 209–218.

Katja Klopčič – oseba, ki intervjuva; Dušan Merc – intervjuvanec: Katja Klopčič z Dušanom Mercem. *Sodobnost* let. 70, št. 5 (maj 2006). 596–607.

Vanesa Matajč – oseba, ki intervjuva; Dušan Merc – intervjuvanec: Presežek se ustvarja nekje v motnjah, v nesporazumih med vsemu resničnostmi. *Literatura* letn. 10, št. 82 (april 1998), 30–43.

Dušan Merc: Junaki romanov in njihova domovina. *Sodobnost* letn. 48, št. 4 (april 2000). 662–671.

Alojzija Zupan Sosič: Pregibanje okrog telesa (o erotiki v romanih Vitomila Zupana). *Slavistična revija* letn. 52, št. 2 (apr. – jun. 2004). 157–180.

Alojzija Zupan Sosič: Spreminjanje spolne identitete v sodobnem slovenskem romanu. *Literatura in globalizacija: (k vprašanju identitete v kulturah centralne in jugovzhodne Evrope v času globalizacije)*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006. 191–203.

Alojzija Zupan Sosič: Moški je glava in ženska srce – spolni stereotipi. *43. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 2007. 181–193.

Internetni viri

Večer na spletu: <http://213.250.55.115/Ris2007/default.asp?kaj=3&id=2008012405287799>
(24. januar 2008)

Izjava o avtorstvu

Spodaj podpisana Mojca Kavčič, rojena 21. 7. 1984, izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela z naslovom *Proza Dušana Merca*.

Jesenice, junij 2008